

UURING 2026

Noorte iseseisvus ja otsustusõigus Eestis

Trendid ja stsenaariumid aastani 2050

Johanna Vallistu
Madeleine Tults
Remi Laasik

ARENGUSEIRE
KESKUS

Riigikogu juures tegutsev sõltumatu mõttekoda

EESTI TULEVIKU-UURINGUTE
INSTITUUT

Noorte iseseisvus ja otsustusõigus Eestis

Trendid ja stsenaariumid aastani 2050

Autorid: Johanna Vallistu (PhD), Madeleine Tults, Remi Laasik

Tellijä: Arenguseire Keskus

Keeletoimetä: Toimetaja Tõlkebüroo

Kujundus: Kiri ja Pilt

Uuringus sisalduva teabe kasutamisel palume viidata allikale: Vallistu, J., Tults, M. ja Laasik, R. (2026). Noorte iseseisvus ja otsustusõigus Eestis. Trendid ja stsenaariumid aastani 2050. Uuring. Tallinn: Arenguseire Keskus.

Uuringus sisalduva teabe kasutamisel palume viidata lisaks autoritele ka tellijale.

Arenguseire Keskuse uuringud

ISSN 2733-337X

Loe ka teisi uurimissuunas ilmunud töid: www.arenguseire.ee.

Arenguseire Keskus on ühiskonna ja majanduse pikaajalisi arenguid analüüsiv mõttekoda Riigikogu juures. Meie missioon on aidata kaasa tulevikku vaatavale poliitikakujundusele.

Juuni, 2026

Sisukord

Täname	4
Põhisõnumid	5
1. Sissejuhatus	6
1.1. Noorte autonoomia ja agentsus	7
1.2. Meetod ja lähenemine	8
2. Noorte autonoomiat kujundavad trendid	11
2.1. Sotsiaalne/ühiskondlik: hilisem iseseisvumine ja hägustuvad nooruse piirid .	12
2.2. Tehnoloogia: noored on sündinud digitaalseteks maailmakodanikeks	16
2.3. Majandus: noorte majanduslik stardipunkt muutub ebavõrdsemaks	18
2.4. Kestlikkus: suureks saamine kliimakriisi ajastul	21
2.5. Poliitika: mitteformaalne osalus kasvab, kuid noorte nähtavus ei pruugi suurenedada	22
2.6. Õigus: muutuvad eapiirid suurendavad formaalset autonoomiat	24
2.7. Väärtused: autonoomiat ohustab üha enam noortepesu	26
2.8. Horisondiseire tulemused kokkuvõtlikult	28
3. Noorte autonoomia stsenaariumid 2050	30
3.1. Määramatud tegurid ja stsenaariumiteljed	30
3.2. Noorte autonoomia stsenaariumid 2050	33
3.2.1. Stsenaarium 1: hästi õlitatud kellavärk	37
3.2.2. Stsenaarium 2: iga noor on platvorm	40
3.2.3. Stsenaarium 3: solidaarsed isetegijad	43
3.2.4. Stsenaarium 4: isolatsiooni nõiaring	45
3.2.5. Stsenaariumide riskide ja võimaluste võrdlus	47
4. Horisondiseire ja stsenaariumide järelused	48

Täname

Käesolev aruanne on sündinud ekspertide, noortevaldkonna spetsialistide, lapsevanemate ja noorte endi ühise panuse tulemusena. Täname kõiki, kes osalesid 2026. aasta märtsis toimunud ekspertaruteludel ja stsenaariumiseminaridel, pakkudes väärtuslikku sisendit uurimisteemadel. Eraldi täname professor Mai Beilmanni, kes andis nõu varasemate noortevaldkonna uuringute alal.

Põhisõnumid

Vaimse tervise kriis pidurdab noorte otsustusvõimet- ja valmidust. Noorte vaimse tervise halvenemine on kujunemas üheks keskseks teguriks, mis mõjutab nende iseseisvumist, otsustusvõimet ja osalemist ühiskonnas. Eestis jäävad noorte vaimse heaolu näitajad Euroopa riikide seas üheks madalaimaks. Samal ajal on vaimse tervise teenustele ligipääs ebaühtlane ja ootejärjekorrad pikad, mistõttu ei jõua abi sageli õigel ajal noorteni. Julgeolekupingete püsimine võib nihutada eelarvelised prioriteedid noorte pikaajaliselt arengult julgeoleku tagamisele. See võib vähendada investeeringuid noorte vaimsesse tervisesse, haridusse ja nende iseseisvumist toetavatesse võimalustesse. Kui noorel puudub psühholoogiline toimetulek ja turvatunne, ei pruugi ta suuta kasutada ka olemasolevaid haridus-, töö- või osalemisvõimalusi. Seega, otsused lükkuvad edasi, valikud ahenevad ning sõltuvus perest, koolist või tugisüsteemidest suureneb.

Noorus kui üha pikem ja ebakindlam üleminekuetapp. Noorus ei ole kindlalt piiritletud ega kõigis ühiskondades ühesugune eluetapp. Selle tähendus ja kestus muutuvad sõltuvalt haridustee pikkusest, tööturule sisenemisest, majanduslikust iseseisvumisest ja laiematest ühiskondlikest suundumustest. Järjest olulisemaks muutub noorte majanduslik stardipunkt, sest iseseisvumine sõltub üha enam tööturule pääsemisest, elukallidusest ja perekondlikust taustast.

Digikeskkond ja tehisaru hakkavad üha enam määrama, kui autonoomsed noored tegelikult on. Digikeskkond on koht, kus kujunevad suhted, töövõimalused, osalus, eneseväljendus ja maailmapilt. Ligipääs tehnoloogiale ei tähenda veel autonoomiat, sest noorte tähelepanu, infoväli, enesehinnang ja otsused võivad olla tugevalt mõjutatud algoritmilistest süsteemidest.

Noortepesu risk: noorte osalus on nähtavam, kuid mõju otsustele ei pruugi kasvada. Noorte poliitiline aktiivsus digiaruteludes, aktivismis, vabatahtlikus tegevuses ja ühiskondlike teemade jälgimises kasvab. Samal ajal on noored otsustuskogudes alaesindatud ning kaasamine võib jääda sümboolseks, kui noorte sisendil puudub selge teekond päris otsusteni. See kasvatab nõndanimetatud noortepesu riski: noori kaasatakse nähtavuse loomiseks, kuid mitte tegeliku vastutuse ja mõju jagamiseks.

1. Sissejuhatus

2050. aasta Eestis elavad noored on praeguste noorte ja noorte täiskasvanute lapsed ehk veel sündimata beeta põlvkond (sündinud 2025 ja hiljem). Arvatakse, et nendest saab põlvkond, kelle jaoks noorus kui eluetapp pikeneb ja teiseneb. Nad on paradoksaalses olukorras: neilt oodatakse aktiivset osalemist ja olulise majandusliku panuse andmist keerukate globaalsete üleminekute taustal (kliima-, tehisarujm murrangulised tehnoloogiad), samas rahvastik vananeb ning seega noorte osakaal väheneb. Üha väiksemale noorte põlvkonnale langeb tulevikus üha suurem vastutus nii majanduslikus kui ka ühiskondlikus plaanis. Selle vastutuse kandmine eeldab, et tuleviku noored on iseseisvad, motiveeritud ja tegutsemisjulged ning et nende hääl on kuuldav poliitikas ja ühiskonnas laiemalt.

Noorte autonoomia avaldub iseseisvuse arengus ja väljendumisvabaduses, mis hõlmab noore võimet mõelda, otsustada ja tegutseda ilma liigse sõltuvuseta teistest, eriti vanematest.¹ Autonoomiat võib mõista nii enesetoetuse ja sõltumatusena kui ka käitumise suunamisena isiklikult omaks võetud väärtuste, eelistuste ja huvide põhjal.

Käesoleva noorte autonoomia horisondiseire (trendiseire) ja stsenaariumianalüüsi eesmärk on kaardistada tegurid, mis kujundavad Eestis noorte autonoomiat, ning koostada alternatiivsed tulevikustsenaariumid aastani 2050. **Töö fookus on sellel, kuidas praegused arengusuunad mõjutavad tuleviku noorte otsustusruumi, iseseisvumise võimalusi ja ühiskonnas täidetavat rolli.**

Noorus ei ole universaalne ega püsiv eluetapp, vaid selle piirid sõltuvad kontekstist. Mõnes ühiskonnas võetakse täiskasvanurolle üle juba teismeeas, seevastu Eestis on sarnaselt enamiku arenenud riikidega mõtteline nooruse periood pikenenud: haridustee kestab kauem, tööturule sisenemine nihkub edasi ning majanduslik iseseisvumine toimub hiljem. Hetkel piiritletakse Eestis noorukiiga vanusega 7–26², ent tulevikus võib see hakata muutuma. Kultuurides, kus lubatakse noortel ka pärast teismega oma rolle avastada, on hakatud rääkima kujunevast täiskasvanueast

¹ Beyers, W., Soenens, B., & Vansteenkiste, M. (2025). Autonomy in adolescence: a conceptual, developmental and cross-cultural perspective. *European Journal of Developmental Psychology*, 22(2), 121–141. <https://doi.org/10.1080/17405629.2024.2330734>.

² Vt Riigi Teataja. Noorsootöö seadus, § 3 punkt 1.

(*emerging adulthood*)³, mis omakorda on toonud kaasa hilisema ja ebaühtlasema autonoomia.⁴ Noorte hilisem iseseisvumine peegeldab ka ühiskonna ja majanduse struktuurseid piiranguid – elukalliduse kasvu, tööturu ebakindlust ning hariduse ja töö seoste muutumist. **Noortel võib olla varasemast rohkem vabadust ja valikuid, kuid püsiv iseseisvus saabub hiljem.**⁵

Analüüsime selles töös noorte autonoomia väljendumist formaalse ja mitteformaalse osalusena. Formaalne osalus, näiteks valimistel osalemine ja noortepoliitikas kaasalöömine, on noorte seas sageli väiksem kui vanemates vanuserühmades. Samal ajal on levinud mitteformaalsed osalusvormid, nagu aktivism, digitaalsed arutelud ja kogukondlikud algatused. Need võivad suurendada noorte nähtavust ja mõju, kuid ei pruugi alati kanduda otsesesse poliitikakujundamisse.

Aruanne toob teieni neli noorte autonoomia tulevikulugu, mis näitavad eriilmelisi võimalikke tulevikuolukordi. **Stsenaariumide põhisõnum on, et noorus ei ole ainult bioloogiline ega fikseeritud eluetapp, vaid muutuv sotsiaalne konstruktsioon, mille piirid nihkuvad koos ühiskondlike ja majanduslike arengutega.** Autonoomia kujunemine on otseselt seotud sellega, kuidas ühiskond määratleb nooruse kestust, sisu ja ootusi. **Seetõttu hõlmab noorte autonoomia tulevik ka nooruse enda tähenduse ümberkujundamist.**

1.1. Noorte autonoomia ja agentsus

Ryani ja Deci ise- ehk enesemääramistooria (*self-determination theory*, SDT) kohaselt tähendab autonoomia vajadust kogeda oma tegevuses tahtlikkust, valikuvabadust ja enesest lähtuvat otsustamist, mille korral käitumine on ajendatud indiviidi sisetest väärtustest ja huvidest, mitte välisest survest või sundusest.⁶ Autonoomiat saab seega mõista noorte võimena oma elu mõjutada ja otsuseid teha, kuid see sõltub sellest, kas noored usuvad, et nad suudavad midagi muuta, ning kas neil on ka

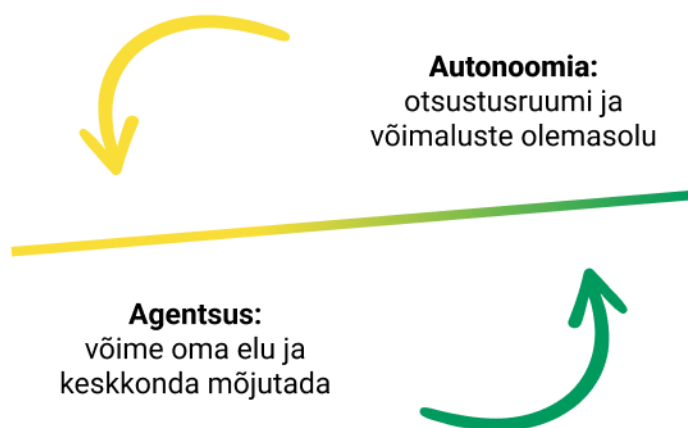
³ Arnett, J. J. (2000). Emerging adulthood: A theory of development from the late teens through the twenties. *American Psychologist*, 55(5), 469–480. <https://doi.org/10.1037/0003-066X.55.5.469>.

⁴ Fink, A., & Santavasy, C. (2016). Youth studies: Foundational issues and debates: James Côté (2014). *Child and Youth Services*, 37(1), 92–93. <https://doi.org/10.1080/0145935X.2015.1119653>.

⁵ Arnett, J. J. (2000). Emerging adulthood: A theory of development from the late teens through the twenties. *American Psychologist*, 55(5), 469–480. <https://doi.org/10.1037/0003-066X.55.5.469>.

⁶ Ryan, R. M., & Deci, E. L. (2000). Self-determination theory and the facilitation of intrinsic motivation, social development, and well-being. *American Psychologist*, 55(1), 68–78, <https://doi.org/10.1037/0003-066X.55.1.68>.

tegelikud võimalused ühiskonnas kaasa rääkida ehk agentsus.⁷ **Autonoomia kirjeldab otsustusruumi ja võimaluste olemasolu, agentsus viitab aga indiviidi võimele neid võimalusi aktiivselt kasutada ning oma elu ja keskkonda mõjutada. Autonoomia ja autonoomne tegutsemisvõime ehk agentsus kujunevad sotsiaalses ja institutsionaalses kontekstis.** Noorte autonoomia kujunemine on seega kahepoolne protsess: ühelt poolt sõltub see struktuursetest võimalustest (haridus, tööturg, õiguslikud raamid), teiselt poolt noorte enda tahtest, oskustest ja enesekindlusest (vt joonis 1). Noore valikud kujunevad tema enda otsuste ja ümbritseva sotsiaalse keskkonna koosmõjus.⁸ **Noorel võib olla suur autonoomia, aga tegudeks on vaja agentsust.**

Joonis 1. Noorte agentsuse ja autonoomia tähendus

Allikas: autorid koostanud kirjanduse põhjal.

1.2. Meetod ja lähenemine

Uuringu meetodiline lähenemine tugines süsteemse horisondiseire ja kaasava stsenaariumilooma kombineerimisele. Uuringu peamine eesmärk oli koostada Eesti noorte autonoomia tulevikustsenaariumid aastani 2050. Selleks kaardistati noorte

⁷ Bandura, A. (2001). Social cognitive theory: An agentic perspective. *Annual Review of Psychology*, 52, 1–26. <https://doi.org/10.1146/annurev.psych.52.1.1>.

⁸ Giddens, A. (1984). *The constitution of society: Outline of the theory of structuration*. University of California Press.

autonoomiat kujundavad tegurid Eestis ja rahvusvahelises plaanis ning analüüsiti nende võimalikke arengusuundi ja koosmõjusid.

Horisondiseire viidi läbi STEEPLE⁹ raamistikus. See tähendab, et analüüsiti ühiskondlikke, tehnoloogilisi, majanduslikke, poliitilisi, õiguslikke, keskkondlikke ning eetika ja väärtustega seotud trende, mis noorte autonoomiat mõjutavad. Analüüs hõlmas nii mõjutegurite, olemasolevate trendide kui ka nõrkade signaalide kaardistamist (vt selgitust tekstikastis). Horisondiseire tugines muu hulgas teaduskirjanduse, poliitikadokumentide ja peavoolumeedias ilmunud artiklite analüüsile, kasutati nii Eesti kui ka rahvusvahelisi allikaid.

Megatrend – pikaajaline ja olulise mõjuga arengusuund, mis kujundab ühiskonda, majandust ja keskkonda globaalsel tasandil. Megatrendid arenevad aeglaselt, kuid on püsivad ning mõjutavad mitmeid valdkondi korraga, näiteks kliimamuutused, tehnoloogiline (super)tsükkel, demograafilised üleminekud, geopoliitiline lõhestumine.

Mõjutegur – muutust kujundav jõud (*change driver*), mis mõjutab süsteemi või nähtuse arengut. Mõjutegurite koosmõju loob aluse trendide ja tulevikuarengute kujunemisele, näiteks demograafiline vananemine, tehisintellekti levik, tööturu paindlikkus ja väärtushoiakute muutumine.

Võtmemääramatus (*key uncertainty*) – suure mõjuga mõjutegur, mille arengusuund on ebakindel. Võtmemääramatused on stsenaariumiloomel aluseks, kuna erinevate võimalike arengusuundade kombinatsioonis tekivad alternatiivsed tulevikulood.

Trend – selgelt eristatav ja mõõdetav kujunev arengusuund, mis põhineb mineviku ja oleviku muutustel ning mille jätkumine tulevikus on tõenäoline. Trendid kirjeldavad, kuidas mõjutegurid ajas arenevad ja millises suunas muutused liiguvad.

Nõrk signaal (edaspidi **signaal**) – varajane märk võimalikust uuest arengusuunast või muutusest, mis on alles kujunemisjärgus, vähese levikuga või ebakindla mõjuga, kuid võib tulevikus kujuneda oluliseks trendiks või murranguliseks muutuseks.

Allikas: Kuosa & Stucki, n.d.¹⁰

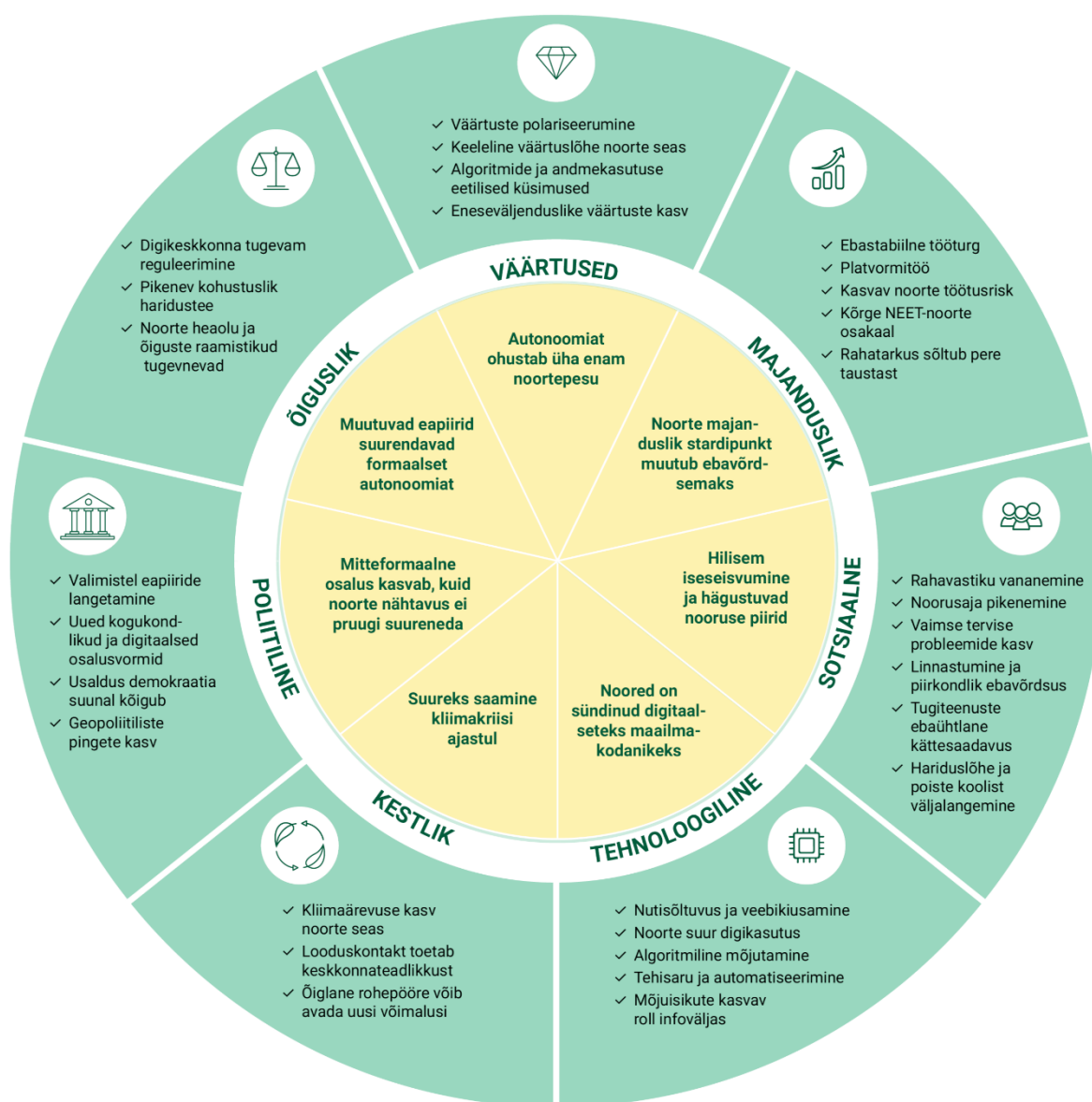
Empiiriline sisend koguti kahes osas. Esmalt toimus kaks veebipõhist ekspertseminari, kuhu olid kutsutud noortevaldkonna eksperdid, näiteks poliitikakujundajad ja tead-

⁹ Hõlmatud dimensioonid: S – *societal* ('ühiskondlik'), T – *technological* ('tehnoloogiline'), E – *economic* ('majanduslik'), E – *environmental* ('keskkondlik'), P – *political* ('poliitiline'), L – *legal* ('õiguslik').

¹⁰ Kuosa, T. & Stucki, M. (n.d.). [Futures Intelligence: Types of Futures Knowledge](#). Futures Platform.

2. Noorte autonoomiat kujundavad trendid

Allpool on esitatud horisondiseire tulemused STEEPL+V jaotuse alusel, jagades trendid ühiskondlikeks, tehnoloogilisteks, majanduslikeks, keskkonnaalasteks, poliitilisteks, õiguslikeks ning väärtuste ja eetikaga seotud arenguteks. Kuigi esitame iga kategooria eraldi, mõjutavad need üksteist vastastikku ning seetõttu võiksid mõned arengusuunad sobituda mitmesse kategooriasse.

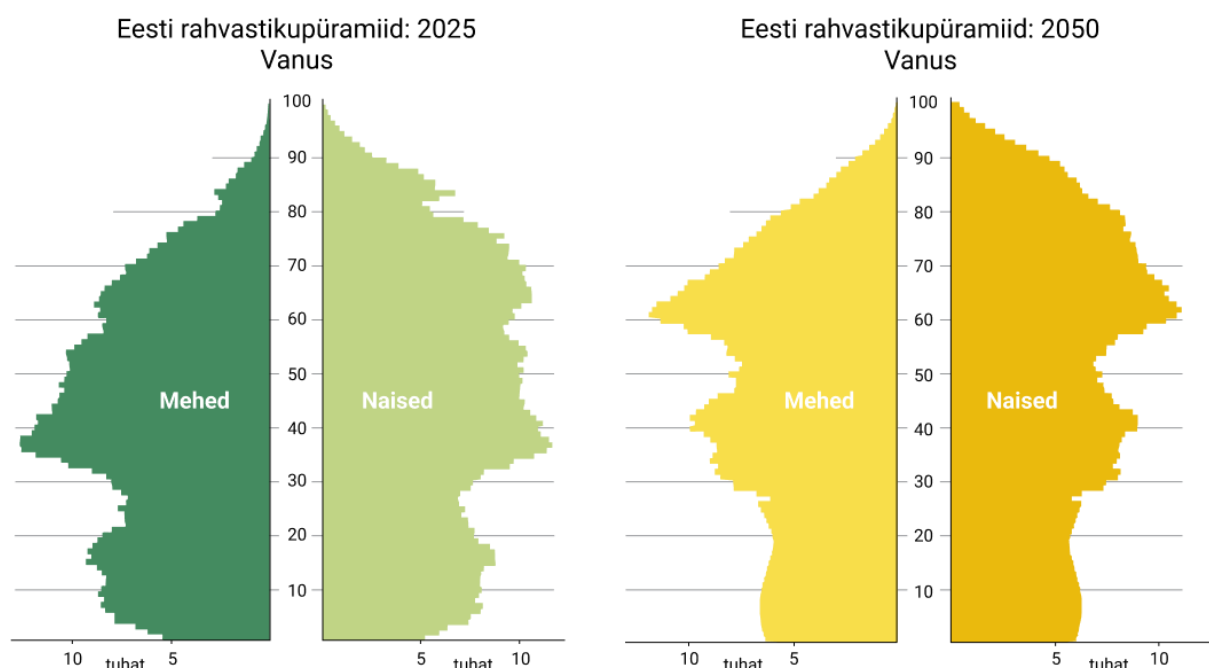

Joonis 3. Noorte autonoomiat mõjutavate suundumuste ülevaade
Allikas: autorite koostatud.

2.1. Sotsiaalne/ühiskondlik: hilisem iseseisvumine ja hägustuvad nooruse piirid

Noorte autonoomia kujunemist mõjutab see, kuidas ühiskond noorust määratleb ning milliseid rolle noortele lubab ja ette näeb. Mõnes ühiskonnas võetakse täiskasvanu-rolle üle juba teismeeas, ent tänapäeva arenenud riikides on nooruse etapp pikenenud, mis tähendab, et autonoomia võib kujuneda hiljem ja ebaühtlasemalt.¹¹

Ühiskonna vananemine seab noortele suurema vastutuse. Ühiskondlike trendide hulgas on rahvastikuga seotud suundumused ühed olulisemad. Arenenud riikides ja eriti Euroopas on noorte osakaal rahvastikus vähenemas ning vanemaealiste osakaal kasvamas, mis võib suurendada tööturule ja sotsiaalsüsteemidele avaldatavat survet ning suurendada ootuseid noorte suhtes.¹²

Joonis 4. Rahvastikuprognosis 2025–2050

Allikas: Statistikaameti [rahvastikupüramiid](#).

¹¹ Côté, J. E. (2014). Youth studies: Fundamental issues and debates. *Child & Youth Services*, 37(1), 92–93. <https://doi.org/10.1080/0145935X.2015.1119653>.

¹² European Commission (2023). The impact of demographic change in a changing environment: Demography report 2022. Publications Office of the European Union.

Eesti Statistikaameti prognoosi kohaselt on 2050. aastal 7–26-aastaste osakaal rahvastikust 18% (2026. aastal 22%).¹³ See tähendab, et tööturule sisenevaid noori on vähem, kuid nende kanda jääv majanduslik ja sotsiaalne koormus kasvab vanema-ealiste osakaalu suurenemise tõttu.¹⁴

Kuna inimesed elavad kauem ja kasutavad pikema aja jooksul pensioni- ja tervishoiuteenuseid, suureneb pensioni- ja tervishoiusüsteemile avaldatav surve ning see omakorda mõjutab riigi võimet investeerida haridusse ja noorte toetustesse.¹⁵ Paralleele saab tuua teistest demograafiliselt vananevatest riikidest, näiteks OECD uuring Lõuna-Korea rahvastiku kohta näitab, et madala sündimuse ja kiire vananemise tõttu võivad nooremad põlvkonnad kanda tulevikus suuremat majanduslikku koormust.¹⁶

Praxise noortevaldkonna tulevikustsenaariumide töös¹⁷ tuuakse esile, et Eesti noorte tulevikku mõjutavad eriti tugevalt noortevaldkonna töötajate puudus ja piirkondlik ebavõrdsus. Kui noorsootöö ja huviharidus on kättesaadavad, on noortel rohkem võimalusi ühiskonnaelus osaleda ja teha iseseisvaid valikuid, samas teenuste ebaühtlane kättesaadavus võib osa noorte osalusvõimalusi vähendada. Sama raport toob esile ka riske, nagu poliitiline võõrandumine, oskuste mittevastavus tööturu vajadustele, vaimse tervise probleemide kasv ja migratsiooniga seotud pinged (teistsuguse kultuuritaustaga noorte kaasamine), mis võivad autonoomiat nõrgestada. Ettepanek laiendada noorte vanusepiiri vahemikult 7–26 aastat vahemikule 7–30 aastat viitab omakorda sellele, et iseseisvumine toimub järjest hiljem.¹⁸

Ekspertidega läbi viidud veebiseminarides toodi noori mõjutavatest ühiskondlikest suundumustest välja ka hariduslik ja majanduslik kihistumine, linnastumine, piirkondliku ebavõrdsuse kasv ning noorte ja nende vanemate ajavaesus.

¹³ Statistikaamet. [Rahvastikupüramiid](#).

¹⁴ Selle eelduseks on, et Eesti heaolusüsteemi rahastamises ei toimu märkimisväärseid muutuseid. Pigem võib eeldada, et aja jooksul kasvab rahastusprobleemide tõttu individuaalse panustamise (*contributory approaches*) tähtsus pensionisüsteemis ja erakindlustuse osakaal tervishoiusüsteemis.

¹⁵ European Commission (2024). The 2024 ageing report: Economic and budgetary projections for the EU Member States (2022–2070). Publications Office of the European Union.

¹⁶ OECD (2019). [Rejuvenating Korea: Policies for a Changing Society](#). Paris: OECD Publishing.

¹⁷ Haugas, S., Kendrali, E. (2022). [Noortevaldkonna tulevikustsenaariumid](#). Tallinn: Mõttekoda Praxis.

¹⁸ Haugas, S., Kendrali, E. (2022). [Noortevaldkonna tulevikustsenaariumid](#). Tallinn: Mõttekoda Praxis.

Noorte vaimse tervise halvenemine kahandab noorte otsustusvõimet. Noorte vaimne tervis on muutunud üheks olulisimaks autonoomia kujunemist mõjutavaks teguriks. WHO 2022. aasta noorte vaimse tervise raport näitab, et Eesti noorte vaimse heaolu näitajad jäävad alla mitmele teisele Euroopa riigile, eriti madalad on need 13-aastaste ja 15-aastaste tüdrukute hulgas.¹⁹ Näiteks on Eesti tüdrukutest end viimase aasta jooksul tundnud tihti või pidevalt üksikuna 11-aastaste hulgas 14% ja 15-aastaste hulgas 36%, noormeeste seas on sama näitaja 8% (11-aastased) ja 19% (15-aastased). Sarnasele tulemusele jõuti Eesti kooliõpilaste tervisekäitumise uuringus, milles leiti, et viimase aasta jooksul koges püsivat või sagedast üksildust 13% poistest ja 25% tüdrukutest; vähemalt kahenädalasi depressiivseid episoodide esines 45% tüdrukutest ja 23% poistest, suitsiidimõtteid oli 30% tüdrukutest ja 14% poistest. Vaimse tervise teenustele juurdepääs on aga ebaühtlane ning ootejärjekorrad pikad.²⁰ Euroopa tasandi uuringud kinnitavad sama trendi: noorte vaimse tervise probleemide levimus on kõrge ning olemasolevad teenused ei suuda kasvava vajadusega sammu pidada.²¹ Vaimne tervis mõjutab autonoomiat otseselt: kui noorel puudub psühholoogiline toimetulek, jäävad haridus-, töö- ja osalemisotsused tegemata või lükkuvad edasi, isegi kui formaalsed võimalused on olemas.

SIGNAAL. Euroopa riikides elab vaimse tervise häirega üle 30 miljoni ehk ligikaudu iga seitsmes 0–19-aastane laps ja nooruk.

Maailma Terviseorganisatsiooni²² (WHO) hinnangul on vaimse tervise ja keelatud ainete tarvitamise häired alla 29-aastaste seas haiguskoormuse peamine põhjus. Levimus kasvab vanusega: 15–19-aastastest noorukitest elab vaimse tervise häirega juba iga viies (22%), tüdrukute seas aga iga neljas. Alates 2010. aastast on vaimse tervise häirete levimus selles vanuserühmas kasvanud kolmandiku võrra (34%), ärevushäirete levimus on samal ajal peaaegu kahekordistunud (+87%).

Eraldi tähelepanu väärib üliõpilaste vaimne tervis, mis moodustab ühe paradoksaalseima leiu noorte heaolu uuringutes. Eurostudent VII uuringu²³ järgi kogevad Eesti tudengid vaimse tervise probleeme ligikaudu kaks korda sagedamini kui Euroopa

¹⁹ World Health Organization (2025). [Child and youth mental health in the WHO European Region](#).

²⁰ Eesti laste vaimse tervise uuringu konsortsium (2025). [Eesti laste vaimse tervise uuring: lõpparuanne](#). Tervise Arengu Instituut.

²¹ Tarasenko, A., et al. (2025). Mental health of children and young people in the WHO Europe region. *The Lancet Regional Health – Europe*, 57, 101459. <https://doi.org/10.1016/j.lanepe.2025.101459>

²² WHO (2025). Child and youth mental health in the WHO European Region: status and actions to strengthen the quality of care. Copenhagen: WHO Regional Office for Europe.

²³ Haugas, S. et al. (2024). [EUROSTUDENT 8 Eesti tulemuste lühiülevaade](#). Haridus- ja Teadusministeerium.

tudengid keskmiselt: Eestis 9%, 26 riigi keskmine 5%. Ülikooli astumine suurendab iseseisvust, kuid ka survet, konkurentsi ja kohustusi, mis võivad nõrgendada psühholoogilist toimetulekut.

Ekspertseminarides toodi vaimse tervise teemadest välja noorte kasvav mure tuleviku pärast, sealhulgas majanduslik ja kliimaga seotud mure, sotsiaalmeedias toimuva võrdlussurve mõju enesehinnangu kujunemisele ning tugisüsteemide ebapiisavus nii koolis kui ka kogukonnas.

Hariduslõhe: poiste suurem koolist väljalangemise risk piirab noorte autonoomiat. Haridus mõjutab noorte autonoomiat selle kaudu, milliseid võimekusi kool noortes kujundab ning kuidas noori edasisteks õpinguteks ja tööturuks ette valmistab. Kuigi Eesti õpilased paistavad PISA 2022. aasta uuringu tulemustes²⁴ rahvusvahelises võrdluses silma, varjavad keskmised tulemused olulisi lõhesid. Lugemises on nõrkade lugejate osakaal oluliselt suurem poiste seas: 2. tasemest allapoole jäi 17% poistest ja 10% tüdrukutest.

Sooline lõhe kandub üle haridustee pikkusesse: 2022/2023. õppeaastal lõpetas põhikooli 7163 poissi ja 6942 tüdrukut, kuid gümnaasiumi lõpetajate seas oli poisse vaid 3217 ja tüdrukuid 4197 ehk poisid langevad haridussüsteemist märkimisväärselt suuremas mahus välja. 2023/2024. õppeaasta lõpetajatest ei jätkanud haridusteed ligikaudu 800 põhikoolilõpetajat ning umbes 600 noort langes välja esimesel põhikoolijärgse hariduse omandamise aastal, seega iga kümnes noor jääb Eestis põhiharidusega.²⁵ Suurem risk koolist välja langeda on poistel, mis on muu hulgas seotud madalamate ootuste ja erineva kohtlemisega haridussüsteemis.²⁶

SIGNAAL. Soome fenomeniõppe kui alternatiiv klassikalisele aineõppele.

Soome haridussüsteem on võtnud kasutusele fenomeniõppe mudeli, mille korral õppekava ei ole üles ehitatud eraldi ainetele, vaid reaalse maailma nähtuste ja probleemide ümber. Õpilased lähenevad sellistele teemadele nagu kliimamuutus, linnastumine või tehisintellekt interdistsiplinaarselt, põimides matemaatika, loodusteadused, ühiskonnaõpetuse ja keele üheks tervikuks. Õpetaja roll muutub ainetundjast uurimise suunajaks, õpilase roll passiivsest teadmiste vastuvõtjast aktiivseks kaasloojaks.

²⁴ Haridus- ja Noorteamet (2023). [PISA 2022 tulemused](#).

²⁵ Haridus- ja Teadusministeerium (2025). [Haridus- ja noorteprogramm 2025–2028](#).

²⁶ Tallinna Ülikool (2023). [Poisid ja tüdrukud koolis ja elus: miks poisid koolist välja langevad?](#)

Haridus: head teadmised ei taga veel valmisolekut iseseisvaks eluks. Autonomia seisukohalt on sama oluline küsimus, mida haridus sisuliselt kujundab. 2022. aasta rahvusvaheline kodanikuhariduse uuring näitab, et kõrgeist teadmiste tasemest hoolimata on Eesti noorte oskus ning võimekus teadliku ja aktiivse ühiskonnaliikmena panustada pigem tagasihoidlik. 2026. aasta Eesti inimarengu aruanne, mis keskendus haridusele, seadis samuti fookusse küsimuse, kas praegune klassiruum oskab ühiskonna vajadustega arvestada ja noori ühiskonna väljakutseteks ette valmistada.²⁷

Ekspertseminarides toodi haridusteedest välja õpetajate puudus ja läbipõlemine kui hariduse kvaliteeti ohustavad tegurid, tugiteenuste kättesaadavuse piirkonnitine ebaühtlus ning küsimus, kas kool valmistab noori piisavalt hästi ette iseseisvaks eluks, sealhulgas rahaasjade korraldamiseks, õiguste tundmiseks ja ühiskondlikus elus osalemiseks.

2.2. Tehnoloogia: noored on sündinud digitaalseteks maailmakodanikeks

Tehnoloogiline areng kujundab noorte autonoomiat üha otsesemalt, sest suur osa õppimisest, töötamisest, eneseväljendusest ja ühiskondlikust osalusest toimub digikeskkonnas. Sotsiaalmeedia võib ühest küljest luua kõlakambreid ja piirata vaadete mitmekesisust, kuid teisalt võib see pakkuda ligipääsu erinevatele ideedele ja aruteludele, aidates noortel kujundada iseseisvat arvamust ja otsustusvõimet.²⁸

Digikeskkond: ekraaniaeg kujundab noorte iseseisvumist. Noorte igapäevane kokkupuude tehnoloogiaga on väga suur. Enamik teismelisi kasutab sotsiaalmeediat ja omab nutitelefoni, ligikaudu pooled ütlevad, et nad on internetis peaaegu pidevalt, ning valdav osa kasutab interneti iga päev.²⁹ Eesti noored veedavad digimaailmas keskmiselt 58 tundi nädalas ning 63% sellest ajast kulub meelelahutuse peale.³⁰ Seega võib digiruum suurendada info ja eneseväljendusvõimaluste kättesaadavust, samas mõjutada seda, kuidas noored arendavad praktilisi ja sotsiaalseid oskusi väljaspool digikeskkonda. Noorte kasvav nutisõltuvus ja sotsiaalmeediast saadava

²⁷ Kindsiko, E. (toim) (2026). [Eesti inimarengu aruanne 2026. Haridus ühiskonna peeglis](#). SA Eesti Koostöö Kogu.

²⁸ Sunstein, C. R. (2017). #Republic: Divided democracy in the age of social media. Princeton University Press.

²⁹ Faverio, M., & Sidoti, O. (2024). [Teens, social media and technology 2024](#). Pew Research Center.

³⁰ Haridus- ja Noorteamet (2023). [PISA 2022 tulemused](#).

info modereerimise keerukus on mitmes riigis viinud sotsiaalmeedia vanusepiirangute kehtestamiseni.

SIGNAAL. Tehisarupõhised kaaslased on muutunud noorte esmaseks emotsionaalseks toetajaks.

USA mittetulundusühingu [Common Sense Media](#) andmetel on 72% USA teismelistest tunnistanud, et nad kasutavad tehisintellekti seltsiks. Peaaegu 20% ütles, et nad veedavad tehisintellektipõhiste kaaslastega sama palju või rohkem aega kui oma eakaaslastega, ning 12% ütles, et jagavad tehisintellektiga lugusid, mida nad sõpradele ega pereliikmetele ei räägiks.

Digiosalus: noorte poliitiline hääl liigub platvormidele. Tehnoloogia muudab ka poliitilise osaluse vorme. Noored võivad saada poliitilist teavet sotsiaalmeedia, meemide ja sõpradega peetud vestluste kaudu ning osaleda poliitikas mitte ainult traditsiooniliste kanalite, vaid ka digitaalse arutelu, jagamise ja arvamuse avaldamise kaudu.³¹ Ka varjatud poliitilise osaluse vormid toimivad üha enam digikeskkonnas: inimesed jälgivad poliitilist infot internetis ja sotsiaalmeedias, isegi kui nad alati ei osale otseselt poliitilises tegevuses. Samal ajal võib tehnoloogia autonoomiat vähendada, kui info vahendamine sõltub algoritmidest ja platvormi loogikast. Noored usaldavad mõjuisikuid üha rohkem kui poliitikuid ning on leitud, et noored võivad usaldada mõjuisikuid isegi ekspertidest rohkem, saades suurema osa uudistest platvormidelt, nagu TikTok, YouTube või Instagram. Kui algoritmid näitavad peamiselt seniseid uskumusi kinnitavat sisu, võib see kitsendada noorte infohorisonti ja vähendada iseseisvate otsuste jaoks vajalikku informeeritust.^{32,33}

Tehnoloogial on oluline roll ka tööturu ja noorte majandusliku iseseisvuse küsimustes. Platvormitöö pakub noortele paindlikke võimalusi tööturule sisenemiseks, kuid sellega kaasneb üha enam algoritmiline kontroll: ülesannete jagamine, tööprotsessi jälgimine,

³¹ Selin, K., & Tiidenberg, K. (21.10.2021). [Noorte poliitika huvi filtreerivad sotsiaalmeedia ja meemid](#). ERR, Novaator.

³² BBC Bitesize (n.d.). [Young People Believe Influencers More Than Politicians When It Comes to News](#).

³³ Pabani, I. (2025). [Gen Z teens tell us why they stopped trusting experts in favor of influencers on TikTok](#). Fortune.

soorituse hindamine ja hinnangud seavad töötegija sõltuvusse algoritmilisest kontrollist ning tegelik töötegemise autonoomia väheneb.³⁴

SIGNAAL. Suunamudimine on muutumas tööks.

Suunamudimine, mis algselt oli loominguline eneseväljendus, on nüüd muutumas äriks ja sissetuleku teenimise allikaks. Mängutööstuses on Soome arendaja [Supercell](#) ellu kutsunud 300 000 liikmega sisuloojate võrgustiku, toetades ja juhendades oma suurimaid fänne, et neist kujuneksid oskuslikud brändisaadikud, ning selle käigus hägustades piiri kogukonna ja tööjõu vahel.

Ekspertseminarides toodi oluliste tehnoloogia valdkonna trendidena välja ka süva-võltsingute levimine ja infoga manipuleerimine, infomüra kasvamine, allikakriitilisuse vähenemine, digitaalsete identiteetide loomine, nutisõltuvuse süvenemine, tähelepanumajanduse tekkimine ning veebikusamine.

2.3. Majandus: noorte majanduslik stardipunkt muutub ebavõrdsemaks

Noorte majanduslik autonoomia sõltub suurel määral võimalusest siseneda tööturule, leida stabiilne sissetulek ja vältida pikaajalist sõltuvust perekonnast või riigi toetustest.

Ebakindel tööturg lükkab noorte iseseisvumist edasi. OECD ja ILO andmed näitavad, et kuigi G20 riikides on NEET-noorte (noored, kes ei õpi ega tööta) osakaal pikema aja jooksul mitmel pool langenud, on endiselt märkimisväärne hulk noori, kes ei tööta ega õpi, ning see võib vähendada nii nende sotsiaalset kui ka poliitilist osalust.³⁵ ILO rõhutab lisaks, et noorte töötuse määr püsib kõrge, suur osa noori töötab ebastabiilsel või ajutisel töökohal ning paljud tunnevad muret oma majandusliku tuleviku pärast. See piirab nende majanduslikku autonoomiat ja võib edasi lükata selliseid otsuseid nagu kodust lahkumine, pere loomine või pikemaajaliste plaanide tegemine.³⁶

³⁴ Eurofound (2026). [Algorithmic control: How digital surveillance is shaping online platform work in Europe.](#)

³⁵ OECD (2024). [Youth at work in G20 countries.](#) OECD Publishing.

³⁶ International Labour Organization (2024). [Global employment trends for youth 2024.](#)

Eesti andmed kinnitavad sama suunda. 2025. aastal oli Eestis 15–24-aastaste noorte töötuse määr 20,7%, s.o 1,6 protsendipunkti kõrgem kui 2024. aastal. Noorte meeste töötuse määr oli 22,5% ehk üldise 7,5%-lise töötuse määraga võrreldes märkimisväärselt kõrgem.^{37,38} Eurostati 2025. aasta juuni andmete põhjal kerkis Eestis alla 25-aastaste noorte töötus 25,4%-ni, mis tõi Eesti EL-i noorte töötuse edetabelis esikohale. 15–29-aastaste NEET-noorte osakaal on püsinud Eestis viimased 6 aastat 10–11% juures, mis tähendab ligikaudu 23 000 noort, kes ei õpi ega tööta.³⁹ Eesti analüüs näitab, et NEET-staatusesse langemise risk ei ole juhuslik, vaid koondub teatud gruppidesse: see on kõrgem vanemate noorte seas, välispäritolu ja muu emakeelega noorte hulgas ning linnalistes piirkondades. Samuti suurendavad riski varane lapsevanemaks saamine ning vanemate nõrgem seotus tööturuga, mis viitab sellele, et noorte majanduslik autonoomia on tugevalt seotud perekondliku ja sotsiaalse taustaga.⁴⁰

Eurostati andmed lisavad, et NEET-noorte osakaal suureneb vanuse kasvades ning on suurem madalama haridustasemega noorte seas ja maapiirkondades. See tähendab, et noorte võimalused elus iseseisvuda on tugevas sõltuvuses hariduslikust ja sotsiaalsest positsioonist ning elukohast.⁴¹ Uut tüüpi väljakutset pakub tehisaru, mis on üle kogu maailma hakanud asendama tavapäraselt karjääri alguses olevate noorte tööülesandeid ja vähendama töökohti. Näiteks USA-s on tehisaru mõjutatud valdkondades 22–25-aastaste hõive langenud 16%.⁴²

Elukallidus nihutab iseseisvumise kaugemale. Majandusliku ebakindluse täiendavaks tõukejõuks on üleüldine elukalliduse kasv, mis on paljude noorte jaoks muutnud keerukamaks oma esimese kodu soetamise ning suurendanud muret üldise hakkamasaamise pärast. Ühendkuningriigis tehtud analüüsis leiti, et elukalliduse kasv takistab noortel elementaarsete vajaduste katmist. Näiteks on vähenenud noorte toidukindlus, transpordi halvem kättesaadavus on hakanud takistama ligipääsu tööle ja koolile ning kallid eluase seab kahtluse alla hariduse kättesaadavuse.⁴³ Eestis viitavad hiljutised pankade tehtud noorteküsitlused sarnastele väljakutsetele noorte

³⁷ Statistikaamet. [Tööturg](#).

³⁸ ERR (16.02.2026). [Töötuse määr oli mullu 7,5 protsenti, noorte töötus kasvas](#).

³⁹ Rahandusministeerium (2025). [Haridus- ja noorteprogramm 2026–2029](#).

⁴⁰ Söstra, K. (2023). [Mis mõjutab noorte NEET-staatusesse langemist?](#) Analüüsi aruanne. Statistikaamet.

⁴¹ Eurostat (2025). [Statistics on Young People Neither in Employment nor in Education or Training](#).

⁴² Brynjolfsson, E., Chandar, B., & Chen, R. (13.11.2025). [Canaries in the Coal Mine?: Six Facts about the Recent Employment Effects of Artificial Intelligence](#). Stanford Digital Economy Lab.

⁴³ UK Parliament, House of Commons (2024). [The impact of the cost of living crisis on young people](#).

rahalisel heaolul, leides, et 42% noortest on pidanud oma tarbimisharjumusi hinnatõusu tõttu korrigeerima.⁴⁴

Oskuste ja tööturu vajaduste vaheline lõhe piirab noorte autonoomiat. Majanduslikku autonoomiat mõjutab ka hariduse ja tööturu suhe. OECD rõhutab, et üleminek haridussüsteemist tööturule sõltub sellest, kui hästi on haridusteel omandatud oskused kooskõlas tööturu vajadustega. Kui õppimine on tööturuga seotud ja õppimise kõrvalt töötamine võimalik, võib see järkjärgulist iseseisvumist toetada.⁴⁵ Ka Eesti noorte infovajaduse uuring osutab, et isegi kui info on üldiselt olemas, on noortel raske leida infot iseseisvumise, raha ja tööga seotud teemade kohta, mis muudab keerukamaks teadlike otsuste tegemise oma elu ja majandusliku toimetuleku alal.⁴⁶

Ettevõtlus pakub noortele alternatiivset teed majandusliku autonoomia suunas, kuid ka siin ei ole võimalused võrdsed. OECD Portugali näide näitab, et noorte ettevõtlust piiravad eelkõige ligipääs rahastusele, võrgustikele ja mentorlusele ning et ettevõtlusoskusi tuleb teadlikult toetada.⁴⁷ GEM-i andmed viitavad, et Balti riikides, sealhulgas Eestis, on varajase faasi ettevõtlusaktiivsus suurem kui Soomes ja Saksamaal ning see võib noortele avada rohkem võimalusi valida ettevõtlus iseseisva majandusliku tegevusena.⁴⁸ Samas mõjutavad ettevõtjaks saamist ka vanus, haridustase ja perekondlik taust, mis tähendab, et ettevõtlusega seotud autonoomia on sotsiaalselt ebaühtlaselt jaotunud. Näiteks soodustab ettevõtjaks hakkamise tõenäosust see, kui noore vanemad on ise ettevõtjad; noored ettevõtjad on pigem haritumad, ettevõtjaks olemist soodustab ka vanemate kõrgem haridus.⁴⁹

Rahatarkus sõltub endiselt kodust. Perekondlik taust mõjutab noorte majanduslikku autonoomiat ka finantspädevuse kaudu. PISA 2018. aasta finantskirjaoskuse uuring⁵⁰ näitas, et Eesti 15-aastased noored saavutasid osalenud riikide seas esimese koha (547 punkti, OECD keskmine 505 punkti).⁵¹ Samas peidab see tulemus olulisi sisemisi lõhesid: eesti õppekeelega koolide õpilaste tulemused olid 46 punkti võrra kõrgemad

⁴⁴ SEB (2025). [Eesti noorte uuring](#).

⁴⁵ OECD (2025). [Education at a Glance 2025: OECD Indicators](#). Paris: OECD Publishing.

⁴⁶ Turu-uuringute AS (2023). [Noorte infovajaduste ning kohaliku ja riikliku tasandi noorteinfo kvaliteedi ning kättesaadavuse analüüs](#).

⁴⁷ OECD (2022). [Youth Entrepreneurship Policy Post-COVID-19: Lessons from Portugal](#). Paris: OECD Publishing.

⁴⁸ Global Entrepreneurship Monitor. [Economy Profiles](#). Vaadatud 23.02.2026.

⁴⁹ Statistikaamet. [Mis mõjutab noorte ettevõtlust?](#) Vaadatud 23.02.2026.

⁵⁰ Viimane vastava uuringu voor, milles ka Eesti osales.

⁵¹ Õpetajate Leht (07.05.2020). [Eesti noorte rahatarkus on PISA uuringu tulemustes esikohal](#).

kui vene õppekeele koolides ning 40% noortest pole kunagi arutanud perega eelarve või majandusuudiste üle. Finantstadmiste edasiandmine toimub seega valdavalt kodus ja mitteformaalselt, mistõttu noore võime teha iseseisvaid majanduslikke otsuseid on tugevalt seotud sellega, millisesse perekonda ta on sündinud. Ekspertseminarides tõusid majanduslike teguritena esile tööandjate ja platvormide kasvav kontroll töötajate üle, platvormi-, projekti- ja tellimuspõhise töö levik, suurenevad barjäärid tööturule sisenemisel, eluaseme kallinemine ning muutuvad ootused tööle, sealhulgas missioonitunde olulisus töökoha valikul ja kasvav huvi alternatiivsete majandusmudelite vastu. Samuti arutati, kuidas karjääri kõrval väärtustatakse üha enam paindlikkust, passiivse sissetuleku võimalusi ja töö tähenduslikkust.

2.4. Kestlikkus: suureks saamine kliimakriisi ajastul

Keskkonnategurid mõjutavad noorte autonoomiat kahel tasandil: ühest küljest kujundab kliima- ja keskkonnakriis noorte tulevikutunnet ja psühholoogilist heaolu, teisest küljest on keskkonnateemad olnud Eesti noorte jaoks ajalooliselt üks olulisemaid kollektiivse tegutsemise ja ühiskondliku osaluse käivitajaid.

Kliimamure kasvab, kuid tegutsemisruum sõltub ülemineku õiglusest. Eesti noorte kliimamure on tõusuteel, kuid rahvusvahelises võrdluses on see näitaja veel suhteliselt madal. Euroopa Investeerimispanka andmetel oli kliimamurelikke inimesi Eestis 2022. aastal 19%, 2023. aastal aga juba 24,7% – see näitaja on küll Euroopa madalaimate seas, kuid on selgelt kasvav.⁵² Kliimaministeeriumi 2023. aastal läbi viidud õpilaste keskkonnateadlikkuse pilootuuring näitas, et mida tugevam on noorte kontakt loodusega igapäevaelus, seda enam on nad valmis keskkonnasäästlikult käituma.⁵³ Eesti 2023. aasta inimarengu aruande kvalitatiivuuringu andmetel kirjeldavad noored kliimateemat aga sageli emotsionaalselt koormavana: esmane kokkupuude probleemi ulatusega tekitab neis negatiivseid emotsioone, nagu kurbus, meeleheide ja viha, mis võivad aja jooksul muutuda leppimiseks või tegutsemismotivatsiooniks.⁵⁴ Kliimamõjud ja rohepööre võivad kulgeda mitmes suunas: õiglane

⁵² Eesti Roheline Liikumine (2024). [Kliimaärevus kui indikaator tervest arusaamast kliimamuutustest](#). – Tekstis on viidatud Euroopa Investeerimispanka kliimauuringule (2022) ja Sangervo *et al.* (2022) üleeuroopalisele uuringule.

⁵³ Turu-uuringute AS ja Tallinna Ülikool (2023). [Õpilaste keskkonnateadlikkuse pilootuuring](#). Kliimaministeerium.

⁵⁴ Annist, A. *et al.* (2023). [Kliimamure kui inimeste ja keskkonna suhete vahendaja](#). *Eesti inimarengu aruanne 2023*.

üleminek võib avada noortele uusi oskuste, ettevõtluse ja kodanikuosaluse võimalusi, samas ebaõiglane üleminek võib nende valikuid vähendada, süvendada ebavõrdsust ning kasvatada passiivsust.

Seminarides osalenud eksperdid mainisid oluliste noorte autonoomiat mõjutavate trendidena keskkonnaga seotud teemadega seoses kliimaõiglust, kliimaraände mõjusid, äärmuslike ilmastikunähtuste sagenemist, energiakulude kasvu, uute töövaldkondade tekkimist ning toidujulgeoleku tähtsuse suurenemist.

2.5. Poliitika: mitteformaalne osalus kasvab, kuid noorte nähtavus ei pruugi suurened

Noorte poliitiline autonoomia on formaalselt olemas, kuid tegelik mõju otsustamisele jääb piiratuks. Poliitiline osalus ei piirdu valimistel hääletamisega, vaid hõlmab ka mitmesuguseid varjatud vorme, nagu poliitika jälgimine, ühiskondlike teemade üle arutamine, vabatahtlik tegevus ja huvi ühiskonnas esinevate probleemide vastu.⁵⁵ See tähendab, et noorte poliitiline aktiivsus võib olla suurem, kui traditsioonilised osalusnäitajad kajastavad.

Samas näitavad Euroopa Parlamendi uuringud, et noorte institutsionaalne poliitiline osalus Euroopa riikides on vanemate vanuserühmadega võrreldes väiksem ning noored on parlamentides ja otsustusorganites alaesindatud, mis võib piirata nende huvide arvestamist poliitiliste otsuste tegemisel.⁵⁶ Ka Youth Wiki ülevaade näitab, et noorte osakaal rahvastikus on mitmes Euroopa riigis suhteliselt väike, mis võib nõrgendada nende demograafilist ja poliitilist mõju, kui otsustajad keskenduvad suurematele valijarühmadele.⁵⁷ OECD põlvkondadevahelise õigluse uuring viitab, et vananev elanikkond muudab valijaskonna koosseisu ning vanemate põlvkondade suurem osakaal võib muuta noorte huvide esindamise poliitikas keerulisemaks.⁵⁸ Seda saab öelda näiteks USA kohta, kus vanemad valijad hääletavad märksa

⁵⁵ Ekman, J., & Amnå, E. (2012). Political participation and civic engagement: Towards a new typology. *Human Affairs*, 22(3), 283–300. <https://doi.org/10.2478/s13374-012-0024-1>.

⁵⁶ Ekman, J., & Amnå, E. (2012). Political participation and civic engagement: Towards a new typology. *Human Affairs*, 22(3), 283–300. <https://doi.org/10.2478/s13374-012-0024-1>.

⁵⁷ European Commission ja EACEA. [Youth Wiki: Countries](#).

⁵⁸ OECD (2020). [Governance for youth, trust and intergenerational justice: Fit for all generations?](#) OECD Publishing.

aktiivsemalt kui noored, mistõttu poliitikud kalduvad sagedamini arvestama just vanemate huvidega.⁵⁹

Poliitilise autonoomia seisukohalt on oluline ka see, kas institutsioonides on olemas noorte esindamiseks vajalikud mehhanismid. Enamikus Euroopa riikides puuduvad noorte fraktsioonid ja noorte kvoodid ning väga noorte inimeste otsene parlamentaarne esindatus on piiratud. Eestis puuduvad samuti noorte esindatuse kvoodid Riigikogus ning noorima parlamendiliikme vanus jääb Euroopa tavapärasesse vahemikku, mis näitab, et noored on poliitikas küll kohal, kuid nende osalus ei ole institutsionaalselt tugevasti tagatud.⁶⁰ Ka parlamentide administratsioonide soolise võrdsuse poliitika puudumine mõjutab noorte ja eriti noorte naiste poliitilise esindatuse võimalusi.⁶¹

SIGNAAL. Eesti noored koonduvad üha rohkem väärtuspõhistesse liikumistesse.

Eestis on viimastel aastatel esile kerkinud mitmeid teemakeskseid ja väärtuspõhiseid noorteliikumisi. Näiteks [Noored Progressiivid](#) toovad poliitikasse sotsiaalse õigluse ja võrdsuse teemad, samas [Fridays For Future Eesti](#) (globaalse Fridays for Future liikumise osa) on mobiliseerinud noori kliimastreikideks ja kliimateadlikkuse edendamiseks. Lisaks tegutsevad väiksemad rohujuuresandi algatused nagu [Ülase kogukond](#).

Poliitilist autonoomiat mõjutab ka see, kui avatud on poliitikakujundamine noorte kaasamisele. Noori kaasatakse küll üha enam nähtavatesse rollidesse, kuid sageli on tegemist sümbolse kaasamisega, mille korral tegelik mõju otsustusprotsessidele jääb piiratuks. Noori kutsutakse poliitikasse, kuid nende panus avaldub harva tegeliku mõju või jagatud vastutusena.⁶² Noored ise peavad oluliseks, et neil oleks reaalne koht poliitikakujundamises, kuid paljud tunnevad end tõrjutuna: nad saavad otsustusprotsessides osaleda vaid siis, kui neile antakse võimalus enda seisukohti sõnastada ning kui otsustajad ootavad nende osalust.⁶³ Seega eeldab tõhus noorte kaasamine

⁵⁹ Chung, C. (2023). [Generational divide: How US politicians cater to seniors, leaving younger voters behind](#). Democratic Erosion Consortium.

⁶⁰ Inter-Parliamentary Union. [Structure of Parliament: Europe](#).

⁶¹ Inter-Parliamentary Union. [Structure of Parliament: Europe](#).

⁶² TEPSA (2025). Democracy Retreat Highlights: „[Can youth participation become a blueprint for wider and deepened democratic innovation at the EU level?](#)“

⁶³ Eesti Noorteühenduste Liit (2022). [Noorte osalus ja kaasamine](#).

struktureeritud mehhanisme, otsest osalust otsustusruumides, pikaajalist rahastust ja põlvkondadevahelist koostööd.⁶⁴

Ekspertidega läbi viidud seminarides toodi eraldi välja ka noorte kaasamine poliitikaotsuste tegemisse, uudsed kogukonna vormid, turvalisuse ja heaolu tähtsuse kasv poliitikas, demokraatia vähikäik, konservatiivsuse ja äärmuslike poliitiliste jõudude levik ning vähenev usaldus riiklike institutsioonide vastu.

Geopoliitilised pinged võtavad tähelepanu muudelt teemadelt. Geopoliitiliste pingete kasv Euroopas ja mujal maailmas on viimastel aastatel nihutanud poliitilise ja ühiskondliku fookuse julgeoleku tugevdamisele. Kaitsekulude suurenemine tähendab paratamatult suuremat survet riigieelarvele ning see võib piirata investeerimisvõimet teistes valdkondades, sealhulgas hariduses, noorsootöös ja sotsiaalpoliitikas. Noorte vaates avalduvad geopoliitilised pinged nii otseselt kui ka kaudselt. Eestis on ajateenistus jätkuvalt oluline osa noorte meeste eluteekonnast, mõjutades haridus- ja karjäärivalikute ajastust ning kujundades arusaamu riigist, kohustustest ja turvatundest. Samal ajal mõjutab üldine julgeolekukeskkond noorte tulevikuootusi: ebakindlus võib ajendada kaaluma ajutist või püsivat väljarännet, lükata edasi pere loomist või suunata noori otsima stabiilsemaid elukeskkondi.

Horisondiseire vaates võib geopoliitiliste pingete püsimine või süvenemine viia olukorrani, kus ühiskondlikud prioriteedid kalduvad üha enam lühiajalise turvalisuse tagamise poole, samal ajal kui pikaajalised investeeringud noorte heaolusse ja arengusse vähenevad. See loob riski põlvkondlikuks nihkeks, mille korral noorte autonoomia ja võimaluste kujunemine sõltub üha enam julgeolekuolukorrast, mitte üksnes haridusest, tööturust või sotsiaalsest poliitikast. Samas võib tugev julgeolekufookus kujundada ka uusi väärtushinnanguid, suurendades kollektiivse vastutuse tunnet ja kodanikuaktiivsust, mis omakorda mõjutab positiivselt noorte osalust ühiskonnas.

2.6. Õigus: muutuvad eapiirid suurendavad formaalset autonoomiat

Noorte autonoomiat kujundavad otseselt õiguslikud vanusepiirid, mis määravad kindlaks, millal saavad noored poliitikas osaleda, millal neid käsitletakse õigus-

⁶⁴ Haridus- ja Noorteamet (2023). [Noorte osaluse suurendamise mudel ja raportid](#).

subjektidena ning millal rakenduvad neile täiskasvanutega sarnased kohustused ja vastutus.

Noorte osalus- ja vastutusõigused avanevad järk-järgult. Eestis on poliitiline osalus jaotunud järgmiselt: kohaliku omavalitsuse volikogu valimistel saab hääletada alates 16. eluaastast, Riigikogu valimistel alates 18. eluaastast ning Riigikogusse kandideerimisel alates 21. eluaastast.⁶⁵ See tähendab, et noorte poliitiline autonoomia on õiguslikult ajastatud: osalus kasvab järk-järgult ning osa poliitilisi võimalusi avaneb alles täiskasvanueas. Võrreldes teiste Euroopa riikidega on Eesti valimisõiguse korraldus tavapärasel vahemikus. Mõnes riigis on parlamendi valimistel hääletamise vanus madalam kui Eestis, näiteks Austrias ja Maltal saab hääletada alates 16. eluaastast, ning mõnes riigis on kandideerimisvanus kõrgem kui Eestis.⁶⁶

Õiguslikud regulatsioonid määravad kindlaks ka selle, millal noori käsitletakse õigussüsteemis vastutavate subjektidena. Eestis algab kriminaalvastutus 14. eluaastast, mis on Euroopa keskmise lähedal. Enamikus riikides jääb see vahemikku 12–15 eluaastat.⁶⁷ 2025. aasta koalitsioonilepe sisaldab lubadust alata laste- ja noorteharta koostamine, et jõuda ühiskondliku kokkuleppeni noorte heaolu ja autonoomia küsimustes.⁶⁸

Pikem õppimiskohustus soodustab hilisemat iseseisvumist. Eestis on hakatud järk-järgult rakendama õppimiskohustuse reformi, mis pikendab kohustusliku haridustee 18. eluaastani. Reformi eesmärk on tagada, et madala haridustasemega noorte osakaal jääks alla 5% ning kõik noored omandaksid vähemalt keskhariduse või kutseoskused, mille tulemusena siseneks Eestis järgnevatel aastatel tööturule igal aastal ligikaudu 1400 kvalifitseeritud noort rohkem.⁶⁹ Reform pikendab noorte haridusteed ja vähendab formaalset valikuvabadust enne 18. eluaastat, kuid samal ajal loob parema aluse pikaajalise iseseisvuse jaoks, vähendades varase koolist väljalangemisega seotud riske.

⁶⁵ Eesti Vabariigi põhiseadus, § 57 ja § 60; kohaliku omavalitsuse korralduse seadus, § 9.

⁶⁶ European Commission (2025). [Age for voting and for standing as a candidate in national elections](#). Youth Wiki.

⁶⁷ Child Rights International Network. [Minimum ages of criminal responsibility in Europe](#).

⁶⁸ Eesti Vabariigi Valitsus (2025). [Koalitsioonilepe 2025–2027](#), punkt 110.

⁶⁹ Haridus- ja Teadusministeerium (2024). [Valitsus saatis Riigikokku õppimiskohustuse ja kutsehariduse reformi seadusemuudatused](#).

Noorte digikasutus liigub suurema reguleerituse poole. Tõenäoliselt kerkib ka Eestis ühel hetkel teravamalt esile küsimus sellest, milline on riigi roll noorte digitaalse autonoomia piiramisel või kaitsmisel ning kas noorte digikasutus vajab piire. Eesti Rahvusringhäälingu käsitus sotsiaalmeedia kasutamise vanusepiirangu arutelust näitab, et Eestis ei peeta täielikku keeldu heaks lahenduseks, vaid pigem rõhutatakse platvormide vastutust ja olemasolevate reeglite täitmist.⁷⁰ Eestis ei ole sotsiaalmeedia vanusepiirangute teemal poliitilist liikumist veel tekkinud, kuid meediaruumis on tehtud ettepanekuid teiste riikide eeskujul noorte digikasutusele selgemad piirid panna.⁷¹

2.7. Väärtused: autonoomiat ohustab üha enam noortepesu

Eetilised ja väärtustega seotud küsimused läbivad kogu horisondiseiret, kuid koonduvad kolme sõlmpunkti ümber: 1) kuidas ühiskond tasakaalustab noorte kaitsmist ja nende iseseisvat otsustusõigust, sealhulgas digikeskkonnas; 2) millised väärtused kanduvad edasi kasvatus- ja kultuuri kaudu; 3) kuidas polariseeruv väärtusmaastik mõjutab noorte kuulumistunnet ja tegutsemisvõimet.

Noorte autonoomia kujuneb platvormide ja ühiskondlike väärtuste mõjusfääris. Digikeskkonnas tekivad eetilised küsimused algoritmide mõju, andmete kasutamise, nähtavuse kujundamise ja manipuleerimisvõimaluste kohta. Kui info nähtavus ja otsused sõltuvad algoritmide ja platvormidest, võib see noorte autonoomiat piirata. Nende autonoomia võib väheneda isegi siis, kui formaalselt on valikuid palju.

Ühiskondlikus plaanis on oluline ka see, milliseid omadusi kasvatus- ja kultuuri kaudu väärtustatakse. Maailma väärtusuuringu (*World Values Survey*) andmed näitavad, et laste kasvatamisel peetakse üle kogu maailma kõige olulisemaks häid kombeid, vastutustunnet, tolerantsust, austust teiste vastu ja töökust, seevastu iseseisvus ei kuulu enamasti esmaste väärtuse hulka. See võib viidata asjaolule, et paljudes kultuurides nähakse kasvatus- ja kultuuri eesmärgina pigem ühiskondlike normide järgimist ja sotsiaalse

⁷⁰ Salurog, J. (03.12.2025). [Eesti ei soovi EL-i ettepanekul sotsiaalmeediat noortele keelata](#). ERR.

⁷¹ Vt näiteks Ots, E. (27.04.2026). [Kas meil jagub julgust tõmmata sotsiaalmeediale pidurit?](#) Postimees.

vastutuse võtmist kui varajase autonoomia kujundamist ja individuaalse enesemääramise arendamist.⁷²

Eesti ühiskonna analüüsid näitavad, et inimeste võimalused oma elu kujundada on tihedalt seotud nende käsutuses oleva ajakapitaliga ning nende suutlikkusega kiirenevas ja muutusterohkes keskkonnas toime tulla. Uuringud toovad esile selge erinevuse aktiivsete, ressursirohkete rühmade ja selliste rühmade vahel, kelle aeg kulub peamiselt kohustustele või kes jäävad ühiskondlikest sündmustest kõrvale, mis viitab, et valikute tegemise ja eneseteostuse võimalused on ühiskonnas ebaühtlaselt jaotunud.⁷³ Sama uuring toob välja, et noori iseloomustab võrreldes vanemate põlvkondadega suurem kohanemisvõime tehnoloogiliste muutuste ja kiireneva elutempoga ning tugevam seotus digikeskkonna ja meediakasutusega. Noorte igapäevaelu on enam seotud mitmekesiste tegevuste, elustiili ja sotsiaalse staatuse kujundamisega, ent maailmavaatelised ja traditsioonilise kultuuriga seotud aspektid mängivad nende identiteedis väiksemat rolli.

Eesti liigub materiaalselt edult tähenduslikuma elu poole. Eesti-spetsiifilise mõõtme lisab noorte väärtusuuringute pikaajaline andmestik. Andu Rämmeri ja tema kolleegide uuringud näitavad, et eestlaste väärtushinnangutes peegeldub selge ajaline muster: 1990.–2000. aastateni domineerisid materiaalsed ja edule orienteeritud väärtused, kuid stabiilse majanduskasvu tingimustes on taas kasvanud eneseväljenduslike väärtuste tähtsus ehk soov olla iseenda peremees, elada loovalt ja tähendusrikkalt.⁷⁴ Autonoomia kontekstis on see oluline: eneseväljenduslikud väärtused toetavad iseseisvat otsustusvõimet, samas nende kujunemine eeldab teatud majandusliku ja sotsiaalse kindlustatuse baasi.

Eesti noorte autonoomiat kujundab keeleline väärtuslõhe. Samal ajal ilmneb Eesti ühiskonnas märkimisväärne sisemine väärtuslõhe rahvusgruppide vahel. Rämmeri Baltimaade noorsoouuringu andmed näitavad, et eestikeelsed noored väärtustavad eneseväljendust ja iseseisvumist märksa kõrgemalt kui Eestis elavad venekeelsed noored, kes on orienteeritud eelkõige karjäärile, majanduslikule kindlustatusele ja

⁷² Haerpfer, C., *et al.* (toim, 2022). World values survey: Round seven – Country-pooled datafile version 5.0. JD Systems Institute & WWSA Secretariat. <https://doi.org/10.14281/18241.24>.

⁷³ Kalmus, V., *et al.* (2022). [Kust tulevad muutused ja kuhu kaob aeg: möötes ja mötestades Eesti ühiskonda](#). *Eesti Vabariigi preemiad*, 26, 199–221.

⁷⁴ Rämmer, A. (2019). [Eestlaste väärtustes peegelduvad ajaloolised muutused](#). *Postimees*, 24.09.2019; vt ka Rämmer, A. (2022). [Eesti- ja venekeelsed noored on orienteeritud saavutuslikkusele, kuid erineval moel](#). MIHUS.

sotsiaalse tunnustuse saavutamisele.⁷⁵ Venekeelsed noored väärtustavad kodanikuaktiivsust oma eestikeelsetest eakaaslastest poole vähem⁷⁶, mis tähendab, et autonoomia kujunemine – nii isiklikus kui ka ühiskondlikus plaanis – erineb Eesti noorte seas sõltuvalt kultuurilisest ja keelelisest taustast oluliselt.

Noorte meeste ja naiste maailmavaated lahknevad. Soolistunud väärtuslõhe on samuti Eestis tuvastatud kasvava murekohana. Praxise ja Feministeeriumi 2024. aasta uuring „Alfamehed ja lillekesed“ dokumenteerib, kuidas meeste ja naiste väärtused ning hoiakud liiguvad üha enam vastassuundades: naiste vaated muutuvad progressiivsemaks, meeste omad konservatiivsemaks.⁷⁷ Manosfääri sisuloojate ja misogüünse veebikultuuri levik Eesti noorte meeste seas on nähtus, mida on varasemalt Eesti kontekstis vähe uuritud, kuid mis mõjutab noorte omavahelisi suhteid, soorolle ja lõppkokkuvõttes ka seda, millisena noored mehed ja naised oma autonoomiat ühiskonnas näevad.

Seminaris osalenud eksperdid tõid välja mitmeid väärtuste ja eetikaga seotud trende ja tegureid: kasvav väärtuslõhe, ühiskonna kasvav surve noortele, noorte väärtuste muutumine, näiteks soorollide teemal süvenevad erisuunalised väärtused (nii konservatiivsete kui võrdsust rõhutavate väärtuste esilekerkimine).

2.8. Horisondiseire tulemused kokkuvõtlikult

Horisondiseire eesmärk oli näidata erinevate valdkondade trendide seoseid noorte autonoomiaga (tabel 1).

⁷⁵ Rämmer, A. (2022). [Eestivene noori kannustab karjäär ja tunnustusvajadus](#). ERR, Novaator, 16.04.2025; vt ka Kaprāns *et al.* (2022). Baltimaade ja Kesk-Euroopa noorsoouuring.

⁷⁶ Rämmer, A. (2024/2025). [Narva noorte väärtused ja identiteet](#). *Mäetagused*, 91.

⁷⁷ Kaukonen *et al.* (2024). [Alfamehed ja lillekesed: misogüünia ja seksismi normaliseerumine Eesti meediapildis](#). Mõttekoda Praxis ja MTÜ Oma Tuba.

Tabel 1. Noorte autonoomiat mõjutavad trendid STEEPLE raamistikus

Sotsiaalne/ühiskondlik: hilisem iseseisvumine ja hägustuvad nooruse piirid
Noorte osakaalu vähenemine rahvastikus suurendab nende majanduslikku ja sotsiaalset koorumust. Nooruse etapp pikeneb, tuues kaasa hilisema iseseisvumise ning ebaühtlase autonoomia kujunemise. Süvenevad hariduslik ja majanduslik kihistumine ning piirkondlik ebavõrdsus.
Tehnoloogia: noored on sündinud digitaalseteks maailmakodanikeks
Digikeskkond pakub uusi osalusvorme, kuid algoritmiline kontroll võib piirata infohorisonti ja iseseisvat otsustusvõimet. Noored usaldavad ekspertide ja poliitikute asemel üha enam suunamudijaid. Tehisintellekt ja automatiseerimine muudavad haridusteed ning töötegemise viise.
Majandus: noorte stardipunkt muutub ebavõrdsemaks
Noorte töötuse määr on üldisest tasemest oluliselt kõrgem ning levinud on ebakindlad töösuhted (ampsumajandus). Elukalliduse ja kinnisvara hindade kasv takistab kodust lahkumist ning iseseisva elu alustamist. Tehisaru võtab järjest enam üle karjääri alguse tööülesandeid.
Kestlikkus: suureks saamine kliimakriisi ajastul
Kliimakriis piirab otseselt noorte tulevikuvõimalusi ja heaolu, põhjustades kliimamuret. Samas avab roheüleminek noortele uusi võimalusi olla muudatuste vedajaks ja uute eluviiside loojaks.
Poliitika: mitteformaalseid osalemise võimalusi on üha rohkem, kuid need ei pruugi tuua noortele nähtavust
Noorte demograafiline ja poliitiline mõju väheneb vananeva valijaskonna tõttu. Levinud on noortepesu (<i>youth-washing</i>), mille korral noorte kaasamine on pigem sümbolne kui sisuline. Aktivism liigub traditsioonilistest kanalitest digitaalsesse ja mitteformaalsesse ruumi.
Õigus: muutuvad eapiirid suurendavad formaalset autonoomiat
Arutelud sotsiaalmeedia kasutamise vanusepiirangute üle otsivad tasakaalu noorte kaitse ja enesemääratlemise õiguse vahel.
Eetika ja väärtused: noortepesu ohud autonoomiale
Tekib eetiline pinge noorte kaitsmise ja nende iseseisvuse soodustamise vahel. Algoritmiline manipuleerimine ja andmete kasutus digikeskkonnas seavad ohtu noorte kognitiivse autonoomia. Kasvatuse väärtushoiakutes põrkuvad sageli sotsiaalne vastutus ja individuaalne iseseisvus.

Allikas: autorite koostatud horisondiseire analüüsi põhjal.

3. Noorte autonoomia stsenaariumid 2050

3.1. Määramatud tegurid ja stsenaariumiteljed

Noorte autonoomia tulevikustsenaariumide loomisel tuleb lisaks olulisimatele trendidele ehk tõenäoliselt jätkuvatele arengusuundadele võtta arvesse ka võtmemääramatusi ehk suure mõju ja teadmata arengusuunaga mõjutegureid, mille ühel või teisel viisil jätkumine tähendaks noorte autonoomia jaoks erinevaid tulevikuvõimalusi.

Siin käsitletavat võtmemääramatused on strateegilise tulevikuseire protsessi tulemus, mille puhul on kombineeritud esmane STEEPLE+V horisondiseire ning 2026. aasta märtsis toimunud ekspertarutelude ja stsenaariumiseminaride tulemused (vt tabel 2).

Töötubade tulemused näitasid, et noorte autonoomia tulevikku kujundavad eelkõige järgmised määramatud tegurid.

1. Tehnoloogia ja kognitiivne autonoomia. Kas algoritmid toimivad noorte kasuks või nende kahjuks?

Tehnoloogiline keskkond on kujunenud noorte autonoomia lahutamatuks osaks, kuid selle mõju kognitiivsele iseseisvusele võib varieeruda. Ühe arengusuunana nähakse tehnoloogiat võimestava tööriistana, mis laiendab ligipääsu infole, toetab kriitilist mõtlemist ja pakub uusi eneseväljendusvorme. Samas püsib oht, et info vahendamine hakkab täielikult sõltuma algoritmide loogikast, mis ahendab noorte infohorizonti, tekitab õpitud abitust ning asendab kaalutletud otsustusvõime välise manipuleerimisega.

2. Töö ja majanduslik iseseisvus. Kas paindlikkus tähendab vabadust või püsivat ebakindlust?

Üleminekud töömaailmas seavad kahtluse alla traditsioonilised majandusliku iseseisvumise mudelid. Paindlikkus ja projektipõhisus võivad pakkuda noortele suuremat vabadust oma elu kujundamisel ja uute ärivõimaluste loomisel. Teisalt võib see tähendada liikumist äärmusliku ebakindluse suunas, kus stabiilsete töösuhete

puudumine, tehisaruru surve tööelu alguses täidetavatele rollidele ja ampsumajanduse algoritmiline kontroll seavad traditsioonilised hierarhilised karjäärimudelid kahtluse alla. Majanduslik tulevik võib kujuneda mitmes suunas. Tööturg võib areneda turvalisemaks ja kaasavamaks, mis toetab pikaajalist planeerimist, kuid võib liikuda ka ebakindluse suunas, kus ampsumajandus, ajutised lepingud ja automatiseerimine suurendavad sissetulekute volatiilsust. Samuti võivad haridusega seotud kulud, eluaseme taskukohasus, sotsiaalkaitse tugevus, õppelaenude ja üliõpilasvõla korraldus, miinimumsissetuleku meetmed ning varalise ebavõrdsuse kasv nii laiendada kui ka kitsendada noorte tegutsemisruumi.

3. Noori toetavate süsteemide vastupidavus. Kas institutsioonid suudavad jõuda nendeni, kes neid kõige rohkem vajavad?

Noori toetavate struktuuride vastupidavus ja kohanemisvõime on kriitiline tegur ebavõrdsuse leevendamisel ja noorte võimestamisel. Määramatus seisneb selles, kas noortele mõeldud haridus- ja sotsiaalsüsteemid suudavad kohaneda muutustega ning uute rahastusmudelite abil ja kogukondliku koostöö kaudu tugevneda. Vastupidine suund viitab süsteemide nõrgenemisele, mille korral teenuste ebaühtlane kättesaadavus ja struktuurne mittevastavus süvendab piirkondlikku ebavõrdsust ning jätab haavatavad rühmad, nagu NEET-noored, ilma vajaliku toeta.

4. Väärtusruum ja sidusus. Kas ühiskonnas on piisavalt ühisosa, et noored tahaksid selles osaleda?

Ühiskondlik väärtusruum võib liikuda nii süveneva polariseerumise kui ka uut tüüpi sidususe suunas. Ebakindlus puudutab küsimust, kas dialoogi puudumine ja usalduskriis viivad sotsiaalse isolatsioonini või suudetakse leida uusi ühisosasid, näiteks digikogukondade ja põlvkondadevahelise mõistmise kasvu kaudu. Sobilik väärtusraamistik on noorte kuulumistunde ja osalemissoovi oluliseks motivaatoriks.

5. Demokraatia ja osalus. Kas uued osalusvormid toovad kaasa reaalse mõju?

Noorte poliitiline autonoomia on teisenemas formaalsest esindatusest mitteformaalseks aktivismiks. Määramatus seisneb selles, kas uued digitaalsed ja kogukondlikud osalusvormid saavutavad uut tüüpi alternatiivsete osalusmehhanismide kaudu tegeliku institutsionaalse kaalu või jääb noorte hääl sümboliseks, olles

varjutatud populismist ja demograafilisest survest. Küsimus on selles, kas noori kaasatakse sisuliselt või piirdub ühiskond näilise noortepesuga.

6. Kliima ja elukeskkond. Kas kriis käivitab või suurendab passiivsust?

Kliimamuutused on noorte tuleviku jaoks fundamentaalne määramatuse ja mure allikas. Ühelt poolt võivad süvenev keskkonnakriis, ressursipiirangud ja kliimamure ahendada tegutsemisruumi ning tekitada passiivsust. Teisalt võivad need toimida käivitajana, nii et noored võtavad aktiivse rolli roheülemineku vedajatena, luues uusi säästlikke eluviise ja majandusharusid ning võideldes uut tüüpi majandusmudeli tekkimise eest.

7. Laiem institutsionaalne kohanemisvõime. Kas süsteemid muutuvad koos maailmaga või jäävad ajale jalgu?

Viimane määramatus puudutab üldisemalt institutsioonide suutlikkust murda pikaajaline rajasõltuvus ja kohaneda uudsete oludega. Kas haridus- ja tööturusüsteemid suudavad transformeeruda paindlikeks personaliseeritud õpiradadeks, mis vastavad uue põlvkonna vajadustele? Kas tervishoiusüsteem suudab uuendada oma rahastus- ja kindlustuspõhimõtteid? Kui süsteemid jäävad inertseks, süveneb noorte võõrandumine ühiskonnast, mis ei suuda enam pakkuda asjakohast tuge muutavas maailmas.

Tabel 2. Määramatud tegurid, mille areng kujundab noorte autonoomia tulevikku

Määramatu tegur	1. võimalik arengusuund	2. võimalik arengusuund
Tehnoloogia mõju kognitiivsele autonoomiale	Digikeskkonnad laiendavad valikuid ja kriitilist mõtlemist	Algoritmid ahendavad infohorisonti, tekib õpitud abitus
Töömaailma transformatsioon	Olemasolevad ja uut tüüpi töövormid toetavad järkjärgulist iseseisvumist, sest noored kohanevad nendega hästi	Killustunud tööturg muudab pikaajalise töösuhte võimatuks
Noori toetavate süsteemide vastupidavus	Haridus- ja noorsootöösüsteemid kohanevad ja kaasavad noori	Süsteemid nõrgenevad, NEET-noorte osakaal kasvab
Väärtusruum ja ühiskondlik sidusus	Tekivad uued koostöövormid, põlvkondadevaheline sidusus kasvab	Polariseerumine süveneb, noored tunnevad isolatsiooni
Demokraatia ja noorte osalus	Uued osalusvormid saavutavad reaalse poliitilise mõju	Osalus jääb sümboolseks, populism kasvab
Kliima ja elukeskkond	Rohepööre loob uusi võimalusi, noored on muutuste vedajad	Kliimamure ja ressursipiirangud ahendavad tegutsemisruumi
Laiem institutsionaalne kohanemisevõime	Süsteemid personaliseeruvad ja reageerivad kiiresti	Süsteemide inertsus süvendab võõrandumist

Allikas: autorite koostatud.

3.2. Noorte autonoomia stsenaariumid 2050

Stsenaariumiseminaride tulemusel loodi neli alternatiivset tulevikupilti, mis kirjeldavad, milliseks võib noorte autonoomia 2050. aastaks kujuneda. Stsenaariumilugudes on noortel erinev formaalne ja informaalne autonoomia ning nende iseseisvus tööturul, majanduses ja hariduses on erinev.

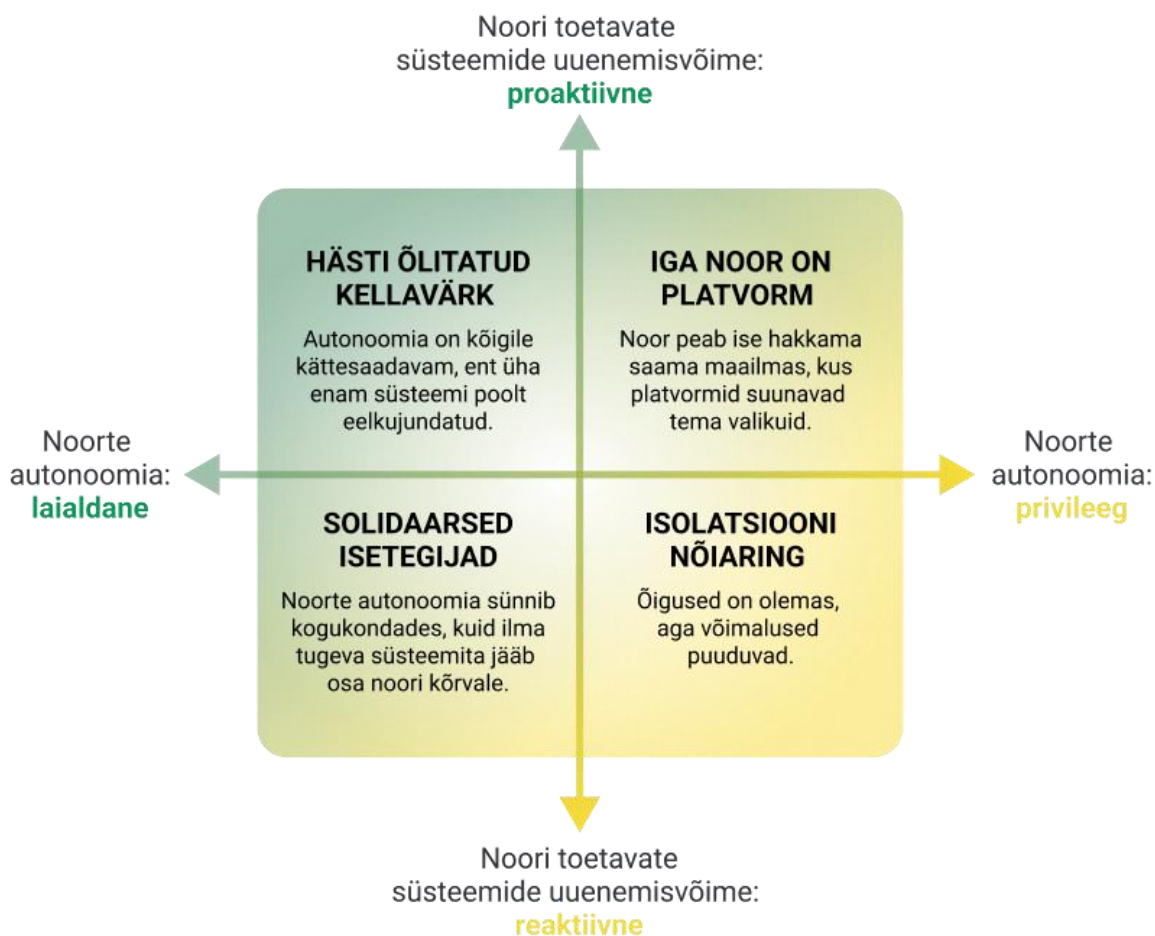
Analüüsi käigus ilmnes, et mitmed noorte autonoomiat kujundavad arengutegurid liiguvad küll selges suunas, kuid nende tegelik mõju sõltub sellest, kuidas need

omavahel põimuvad ja milliseid valikuid tehakse poliitika- ja institutsionaalsel tasandil. Seetõttu käsitleti võtmetegureid koosmõjus, pöörates erilist tähelepanu pingetele ja valikukohtadele, kus erinevad arengusuunad võivad viia vastandlike tulemusteni. Sellise ristmõju analüüsi tulemusel eristusid kaks kesket võtmemääramatust, mis struktureerivad edasist stsenaariumiraamistikku ning määravad, millistes piirides võivad noorte autonoomia arenguteed tulevikus kujuneda.

Need kaks kesket võtmemääramatust stsenaariumide puhul on järgmised.

1. **Noori toetavate süsteemide uuenemise võime.** Kas noorte iseseisvumist toetavad süsteemid
 - a. suudavad üleminekutega kaasas käia või
 - b. jäävad rajasõltuvaks ja reageerivad muutustele tagantjärele või ei reageeri üldse?

2. **Noorte autonoomia iseloom.** Kas noorte autonoomia on
 - a. laialdane – institutsioonid ja kogukonnad ning põlvkondadevaheline sidusus, haridus ja tugisüsteemid toetavad kõiki noori sõltumata taustast; või
 - b. privileeg – autonoomia on kättesaadav eelkõige neile, kellel on juba ressursse (perekondlik kapital, digitaalne pädevus, sotsiaalne võrgustik), ja teised jäävad maha?

Joonis 5. Noorte autonoomia tulevikustsenaariumid
Allikas: autorite koostatud.

Esimene telg käsitleb küsimust, kas noorte iseseisvumist toetavad süsteemid käivad muutustega kaasas. Teisisõnu, kas haridus, tööturg, sotsiaalkaitse ja vaimse tervise tugi uuenevad vastavalt sellele, mida noored parasjagu vajavad, ning jõuavad kõigi noorteni sõltumata nende taustast ja elukohast?

Horisondiseire näitab, et surve mõlemas suunas on reaalne. Haridussüsteem valmistab noori ette ametiteks, mida tööturg enam ei vaja, samal ajal kui kodanikuhariduse uuring näitab, et Eesti noorte teadmised on suured, kuid tegutsemisvõime tagasihoidlik. Tööturul on kasvamas platvormipõhise ja projektipõhise töö osakaal, kuid sotsiaalkaitse ja tööõiguslik kaitse on üles ehitatud traditsioonilise töölepingu loogikale. Vaimse tervise tugisüsteem ei ole sammu pidanud kasvava vajadusega teenuse järele: ootejärjekorrad vaimse tervise spetsialisti juurde on pikad, teenuse kättesaadavus ebaühtlane ja digitehnoloogiast tingitud uued ärevuse allikad jäänud

süsteemselt käsitlemata. Süsteemide kohanemisvõimet tõendavad õppimiskohustuse reformi läbiviimine, koalitsioonileppes lubatud laste- ja noorteharta koostamine ning noorsootöö ja huvihariduse integreerimine formaalõppega. Rajasõltuvuse ilminguteks on aga tugiteenuste piirkonniti ebaühtlane kättesaadavus ja NEET-noorte suhteliselt suur osakaal, mis on kuus aastat järjest püsinud 10–11% juures.

Teine telg kajastab noorte autonoomia iseloomu, mis peegeldab küsimust, kas kõikidel noortel on võimalik oma autonoomiat realiseerida või on see üksikute privileeg. Horisondiseire näitab järjekindlalt, et autonoomia stardipositsioon ei ole ühtlane: perekondlik taust mõjutab finantskirjaoskust, NEET-riski ja ettevõtlusaktiivsust; rahvuslik taust mõjutab kodanikuaktiivsust ja väärtusorientatsiooni; sugu mõjutab haridustee pikkust ja vaimse tervise koormust; elukoht määrab ligipääsu tugiteenustele. Need lõhed ühtlasi võimendavad üksteist.

3.2.1. Stsenaarium 1: hästi õlitatud kellavärk

Noori toetavad süsteemid käivad muutustega kaasas × Noorte autonoomia on laialdane

Tabel 3. Ülevaade 1. stsenaariumist „Hästi õlitatud kellavärk“

Kategooria	Selgitus
Maailma kujunemine	Mitmed 2020.–2030. aastatel tehtud järjestikused reformid, sealhulgas haridusuuendus ja eesti õppekeelele üleminek, platvormitöö seaduse vastuvõtmine, noorte eluasemeprogrammi käivitamine ning vaimse tervise tugisüsteemi laiendamine, on loonud toimiva ja noori toetava süsteemi. Piirkondlik ebavõrdsus on vähenenud, erinevate noortegruppide osalemine ühiskondlikes aruteludes levinud.
Autonoomia olemus	Autonoomia on toetatud ja laialdane. Noored teevad olulisi otsuseid autonoomselt, sõltumata taustast ja elukohast, kuid valikute raamistik on süsteemi poolt eelkujundatud: andmepõhised soovitusel ja toetustega seotud raamistik piiravad katsetamist ja päris iseseisvust.
Haridus ja oskused	Õppekava fookus on nihkunud aineteadmistelt pädevustele: kriitiline mõtlemine, finantskirjaoskus, enesejuhtimine. Mikrokraadid ja kombineeritud õpirajad on tavapärased, tööturg tunnustab pädevust formaalsest diplomist sõltumata.
Töö ja majanduslik iseseisvus	Platvormitöö on reguleeritud ja sotsiaalkaitse katab ka killustatud sissetulekuga noori. Noorte eluasemeprogramm toetab iseseisvumist.
Sotsiaalne ja kogukondlik mõõde	Tugev põlvkondlik sidusus ja kollektiivne osalus. Noored osalevad näiteks kliimakohtumise otsuste tegemisel kohaliku omavalitsuse tasandil, kusjuures neil on reaalne võim eelarve üle.
Poliitiline osalus	Noored osalevad otsuste, eelarvete ja poliitika kujundamises. Samas on nende osalus struktureeritud: alternatiivsed visioonid filtreeritakse varakult läbi eksperdi- ja mõjuhinnangute süsteemi.
Riskid ja pinged	Süsteem on nii hästi õlitatud, et noor ei pruugi tajuda, mis on tema enda valik ja mis on süsteemi soovitus. Katsetamine ja eksimine on majanduslikult ebamõistlik.

2050. aasta Eestis on noored laialdaselt autonoomsed ja nende autonoomia on institutsionaalselt toetatud. Noored saavad varakult teha olulisi otsuseid hariduses, tööturul, majanduses, poliitikas ja ühiskonnas sõltumata sellest, kas nad on pärit

Narvast või Tallinnast, eesti- või venekeelsest perest, akadeemiku või lihttöölise kodust. Autonoomia ebavõrdsus on väike. Samal ajal toimib see autonoomia etteantud raamides ning tekib küsimus, kas noored kujundavad süsteemi või süsteem kujundab noori.

Stsenaariumi lähtepunkt on 2027. aasta noortekriis. Eesti noorte töötus tõusis sel aastal EL-i kõrgeimaks ja üliõpilaste vaimse tervise näitajad olid Euroopa halvimate hulgas. Samal ajal näitas kodanikuhariduse uuring, et Eesti noortel on laialdased teadmised, kuid tagasihoidlik tegutsemisvõime: noored teadsid, mis ühiskonnas toimub, kuid ei uskunud, et nende valikud midagi muudavad. Ida-Virumaa ja maa- piirkondade NEET-noorte osakaal oli kaks korda suurem kui Tallinnas. Mitme terava probleemi samaaegne esilekerkimine sundis poliitikakujundajaid tunnistama, et formaalne hariduslik edu ja tegelik iseseisvumisvõimekus on lahku kasvanud.

Vastuseks käivitati noori toetavate süsteemide uuendused. 2027. aastal käivitus põhjalik haridusuuendus, mis nihutas õppekava fookuse aineteadmistelt pädevustele: kriitiline mõtlemine, finantskirjaoskus, enesejuhtimine ja otsustusoskus said kohustuslikeks läbivateks teemadeks alates põhikoolist. Poliitiliseks imperatiiviks sai Eesti inimarengu aruandes 2026. aastal esitatud küsimus, kas tänane klassiruum oskab noori ühiskonna väljakutseteks ette valmistada. 2028. aastal lõimiti koolisüsteemi senisest tugevam psühholoogiline tugi ja hakati looma digitaalset õpilaste heaolu lahendust, mis oli noorte vaimse tervise näitajatega jooksvalt kursis.

2029. aastal jõustus uus töölepingu seadus, mis laiendas sotsiaalkaitse ka killustatud töösuhetega noortele vastusena sellele, et ampsumajandus oli muutunud noorte peamiseks tööturule sisenemise vormiks. 2031. aastal käivitati noorte eluaseme-programm, mis pakkus toetatud üürikortereid kuni 30. eluaastani. Toimetuleku ja võimaluste piirkondlik ebavõrdsus hakkas vähenema: noorsootöö, huvitegevus ja tugiteenused arenesid ja laienesid ning jõudsid Tallinnaga võrdväärselt ka Põlvasse ja Valka.

Uute lahenduste loomisel lähtuti põhimõttest, et noored võiksid olla ise poliitika kujundajad. Korraldati rahvakogusid, arutelusid ja stsenaariumiseminare. Eesti noorte pikaajaline aktiivsus keskkonnateemadel sai aluseks uuele põlvkondadevahelisele koostöömudelile, mille korral noored osalevad kliimakoostöö otsuste tegemisel kohaliku omavalitsuse tasandil ning neil on võimalik otsustada fookusteemade ja eelarve üle.

Noortel on 2050. aastal poliitikakujunduses formaalne ja sisuline mõju: nad osalevad otsuste langetamisel, eelarvete tegemisel ning poliitika kujundamisel noortekogude, rahvakogude ja digitaalsete arutelude kaudu. Samas toimub see kindlates raamides, kus alternatiivsed visioonid filtreeritakse varakult läbi eksperdi- ja mõjuhinnaangute süsteemi. Konfliktid lahendatakse enne, kui need viivad poliitilisse kriisi. Süsteem on nii hästi õlitatud, et noore valikud on sageli süsteemi poolt andmepõhiste karjäärisoovituste, toetustega seotud erialavalikute ja optimeeritud õpiradade kaudu eelkujundatud. Need vähendavad ebakindlust, kuid piiravad katsetamisvõimalusi ja riskijulgust.

Kristiina (26), Viljandi: „Ma ei pea valima töö ja õppimise vahel – need toimuvad paralleelselt ja täiendavad teineteist.“

Kristiina lõpetas gümnaasiumi Viljandis ning otsustas osaliselt oma huvist, osaliselt riikliku karjääriplatvormi soovitusel suunduda keskkonnatehnoloogia valdkonda. Platvorm näitas selgelt, et just selles valdkonnas on lähiaastatel suurim tööjõuvajadus, ning pakutud toetused olid seotud soovitatud erialale asumisega. Kristiina alustas tööd iduettevõttes, omandades samal ajal veebipõhiselt mikroraadi andmeanalüüsis. Kolme aasta pärast tunnistati tema kombineeritud kogemus magistriraadiga samaväärseks. Ta elab riiklikult toetatud üürikorteris, mille leping kehtib kuni 30. eluaastani, ning osaleb aktiivselt Viljandi noorte kliimakoalitsioonis, mis sai linna eelarvest rahastuse kliimamuutustega toimetuleku projektideks.

„Ma ei pea valima töö ja õppimise vahel – need toimuvad paralleelselt ja täiendavad teineteist,“ ütleb Kristiina. Ta on rahul, ent pärast hetke mõtlemist lisab: „Vahel mõtlen, mida ma oleksin valinud siis, kui keegi poleks mulle nii täpselt ette öelnud, mis on mõistlik.“

3.2.2. Stsenaarium 2: iga noor on platvorm

Noori toetavad süsteemid käivad muutustega kaasas × Noorte autonoomia on privileeg

Tabel 4. Kokkuvõte 2. stsenaariumist „Iga noor on platvorm“

Kategooria	Selgitus
Maailma kujunemine	Eesti majanduse konkurentsivõime alusena on nähtud kiiret tehisaru kasutuselevõttu ja digitaliseerimist. Reformid on tehtud efektiivsuse, mitte õigluse nimel: avalik sektor on taandunud ja vastutus elutee kujundamise eest kandunud suures osas üksikisikule. Noorte jaoks on see tähendanud varakut iseseisvumist, mis on sageli toimunud enne, kui nad on selleks valmis olnud.
Autonoomia olemus	Piiratud autonoomia tähendab seda, et valikuid on palju, kuid valikuruum on kujundatud algoritmide ja platvormi loogika mõjul ning autonoomia on privileeg. Noor tajub vabadust, kuid ei pruugi märgata, et tema valikud on optimeeritud kellegi teise huvides.
Haridus ja oskused	Õppekavade kujundamine on läinud üle rahvusvahelistele platvormidele ja sektoripõhistele sertifikaatidele. Teadmiste väärtus aegub kiiresti. Süsteemid, mille ülesanne oli lõhesid vähendada, on jäänud alla riigieelarve kitsikusest tulenenud survele toetuda ühe rohkem inimeste endi rahakotile. Perekondlik taust määrab oluliselt seda, kas noorel on ressursse õppida.
Töö ja majanduslik iseseisvus	Projektipõhine ja algoritmide suunatud ampsumajandus on peamine töövorm. Sissetulekud on ebaühtlased ning sõltuvad digitaalsest profiilist ja nähtavusest.
Sotsiaalne ja kogukondlik mõõde	Kogukonnad on ajutised ja põhinevad kindlal eesmärgil. Püsivad sidemed on haruldased. Mitteformaalne osalus, näiteks keskkonna-teemadega seonduvad ja kogukondlikud algatused, on nende privileeg, kellel on aega ja ressursse. Ellujäämisrežiimile lülitunud noortele on nende teemadega tegelemine luksus.
Poliitiline osalus	Formaalne osalus riiklikes küsimustes on tehnoloogiliselt lihtne, kuid tähenduseta, sest riik on üks platvorm teiste seas. Osalus on kampaniapõhine ja fragmenteerunud, algoritmide suunatud. Kollektiivne poliitiline mõju on haruldane.
Riskid ja pinged	Ebavõrdsus koondub digitaalse ja sotsiaalse kapitaliga noorte kätte. Valitseb pidev eneseoptimeerimise surve ja läbipõlemisoht. Autonoomia muutub koormaks. Vabadus ilma turvavõrguta tähendab, et iga eksimine jätab jälje profiilile ja mõjutab tulevikuvõimalusi.

2050. aastal elavad noored Eestis, kus autonoomia tähendab eelkõige võimet ise toime tulla, kuid võimalused selleks on erinevad. Piiranguid ja ka tuge on vähe. Noor liigub ühe võimaluse juurest teise juurde: sissetulekud, rollid ja identiteet muutuvad pidevalt ning elu on üles ehitatud lühiajalistele võimalustele. Iseseisvumine toimub varakult ja toimetulemiseks tuleb tegutseda kohe. Noorte valikuruum on algoritmide ja platvormi loogika kujundatud ning see, millisen noor oma autonoomiat tajub, sõltub üha enam tema oskusest selles süsteemis navigeerida.

2020. ja 2030. aastatel suutsid paljud riigid, sealhulgas Eesti, viia hariduse, tööturu ja avalikud teenused kiiresti üle digitaalsele ja andmepõhisele kujule. Kuid erinevalt esimesest stsenaariumist ei kaasnenu sellega tugevat ühiskondlikku kokkulepet kõiki järele aidata ja ebavõrdsust vähendada. Reformid tehti kulude vähendamise, mitte õigluse nimel. Efektiivsusest sai keskne väärtus. Haridus-, tööturu- ja tervishoiusüsteemid muutusid paindlikuks, skaleeritavaks ja tehnoloogiliselt arenenuks, kuid taandusid samal ajal teadlikult kuluka sotsiaalse turvalisuse pakkumisest. Riiklik koolisüsteem muutus oluliselt õhemaks ning õppekavade kujundamine läks suuresti üle rahvusvahelistele platvormidele, sektoripõhistele sertifikaatidele ja globaalsetele õpikeskkondadele, mille eeliseks oli võimekus reageerida tööturu nõudmistele kiiremini, kui ükski riiklik organisatsioon suudaks. Töösuhted platvormist: töökindlustus, pensionisüsteem ja kollektiivlääbirääkimised traditsioonilisel kujul kadusid ning „töötus“ kategooriana lakkas sisuliselt eksisteerimast. Eesti heaolusüsteemi peamiseks lähenemiseks sai suuresti erakindlustusele tuginev mudel, kus ligipääs teenustele sõltus üha enam sissetulekust ja digitaalsest profiilist. See üleminek oli põlvkonniti erineva tähendusega. Vanem põlvkond, kes jõudis töötada traditsioonilistes töösuhetes ja koguda vara, säilitas suhtelise stabiilsuse. Pensionid, omandatud kinnisvara ja väljakujunenud sotsiaalsed võrgustikud toimusid puhvrina. Kuid nende kogemus ei olnud enam mudel, mida noored saaksid eeskujuks võtta. Jõukamad pered said anda lastele stardivõimenduse: rahastada täiendõpet, katta ebastabiilsuse perioode, avada uksi stabiilsematele töökohtadele. Teised pidid õppima toime tulema ebastabiilsusega.

Haridus ja töö on selles maailmas tihedalt põimunud. Noored kujundavad oma õpiteed globaalsete platvormide pakutavate kursuste ja materjalide põhjal, lähtudes sellest, millised oskused on parasjagu turul väärtustatud. Teadmiste väärtus aegub kiiresti ja eksimine on nähtav: algoritmide jätab meelde ja hindavad järjepidevust ning negatiivset ajalugu on raske kustutada. Noored tegutsevad juba varakult majan-

duslikult iseseisvate üksustena, kombineerides mitmeid sissetulekuallikaid, mille stabiilsus sõltub nende digitaalsest hindest ja algoritmilisest nähtavusest.

Formaalne poliitiline osalus on küll tehnoloogiliselt lihtne ja ligipääsetav, kuid noorte jaoks on selle tähendus piiratud. Riiki ei tajuta peamise mõjukanalina, vaid ühe platvormina teiste seas. Seetõttu liigub osalus üha enam mitteformaalsetesse kanalitesse ning muutub kampaaniapõhiseks. Teemad tõusevad kiiresti esile ja kaovad sama kiiresti, ilma et kujuneks püsivat ühist suunda. Ka siin avaldub ebavõrdsus, sest neil, kellel on aega ja ressursse, on rohkem võimalusi kodanikuaktiivsuseks ja oma huvide eest seismiseks, seevastu ellujäämisrežiimil olevale noorele on see luksus.

Kaia (19), sisuinsener ja platvormiettevõtja: „Mul on vabadus minna kuhu iganes, aga ma pean alati olema ühenduses, et mitte pildilt kaduda.“

Kaia lõpetas oma haridustee virtuaalselt omandatud mikrokraadiga 17-aastaselt ja on sellest ajast peale töötanud projektipõhiselt erinevate globaalsete platvormide kaudu. Ta valib projekte selle järgi, kus tema oskuste järele on parasjagu suurim nõudlus. Tema igapäevane töö, õppimine ja eneseväljendus on põimunud, selget piiri nende vahel ei ole.

Kaial on lai võrgustik „töösõpru“, kellega ta teeb koostööd erinevate projektide raames, kuid enamik neist suhetest on ajutised ja seotud konkreetsete eesmärkidega. Püsivaid kogukondi või institutsioone, millega ta end seostaks, on vähe.

Formaalselt on Kaial võimalus osaleda poliitikas: ta hääletab e-hääletamise platvormi kaudu, osaleb aeg-ajalt digitaalses kaasamisprotsessis ja jälgib teemasid, mis tema elu otseselt mõjutavad. Samas ei taju ta, et neil kanalitel oleks tema jaoks reaalne tähendus. Otsused kujunevad aeglaselt ja kaugel, samal ajal kui tema enda elu sõltub igapäevastest algoritmilistest turumuutustest ja trenditeemadest.

Seetõttu väljendub tema osalus peamiselt mitteformaalselt. Ta toetab kampaaniaid, jagab seisukohti ja osaleb ajutistes liikumistes, kuid need ei loo püsivat sidet ega tekita tunnet, et ta kuulub kuhugi. „Ma saan kaasa rääkida,“ ütleb ta, „aga ma ei tunne, et see päriselt midagi muudaks.“

Kaia ei taju end enam noorena traditsioonilises mõttes. Noorus ei ole selles maailmas eraldi eluetapp, vaid lühike üleminek kiireks iseseisvumiseks. Temalt oodatakse, et ta suudaks juba varakult ise toime tulla, teha strateegilisi valikuid ja püsida konkurentsis. Katsetamiseks ja eksimiseks on ruumi vähe, sest iga valik jätab jälje tema profiilile ja mõjutab tema tulevikuvõimalusi.

3.2.3. Stsenaarium 3: solidaarsed isetegijad

Noori toetavad süsteemid jäävad ajale jalgu × Noorte autonoomia on laialdane

Tabel 5. Kokkuvõte 3. stsenaariumist „Solidaarsed isetegijad“

Kategooria	Selgitus
Maailma kujunemine	Riiklikud süsteemid on 2030. aastatel jäänud inertseks ja suuri muutuseid ei ole toimunud. See on tekitanud erinevaid reaktsioone: osa noori on leidnud kogukonnast võimestust ja pragmaatilisi lahendusi, osa on aga heitunud ja libisenud passiivsuse suunas.
Autonoomia olemus	Kogukondlik ja sisemiselt juhitud – kuid võimalik ainult neile, kes on oma kogukonna leidnud. Sama süsteem loob korraka võimestunud isetegijaid ja heitunud kõrvalejääjaid.
Haridus ja oskused	Formaalne haridus on kohustus, tegelik pädevus kujuneb mitteformaalsetes võrgustikes ja mentorluse toel. Portfoolio ja maine on olulisemad kui diplom.
Töö ja majanduslik iseseisvus	Tehakse projektipõhist tööd väikestes tiimides. Sissetulekud on ebastabiilsed, elamiskulusid jagatakse kauem, kui soovitakse, või elatakse vanemate juures.
Sotsiaalne ja kogukondlik mõõde	Tugev kogukondlik kuuluvus ja vastastikune tugi.
Poliitiline osalus	Osalus on institutsiooniväline, kuid sellegi poolest laialdane. Noored ehitavad paralleelseid struktuure: õpivõrgustikke, kliimakogukondi, kohalikke ressursijagamise süsteeme. Süsteemne muutus jääb siiski piiratuks, sest energia kulub ellujäämisele.
Riskid ja pinged	Ebastabiilsus, autonoomia sõltuvus kogukonnast, piiratud süsteemne mõju.

2050. aastal on noorte autonoomia pigem reaktiivne kui süsteemselt toetatud. Noored kasvavad üles maailmas, kus institutsioonid neid ei kuula ega paku piisavat tuge. Iseseisvumine tähendab suuresti isekorraldust, oma võrgustike, kogukondade ja mitteformaalsete liikumiste loomist. Autonoomia on olemas, aga see ei teki süsteemi toel, vaid selle lünkades.

See stsenaarium on kujunenud 2030. aastate institutsionaalse stagnatsiooni tagajärjel. Riiklikud süsteemid ei ole suutnud tehnoloogiliste ja demograafiliste muutustega kaasas käia, jäädes kinni juba olemasolevatesse mudelitesse. Majanduslik ebakindlus ja riigi suutmatus pakkuda turvavõrku on soodustanud osade noorte passiivseks muutumist ning teiste noorte koondumist tugevatesse mitteformaalsetesse kogukondadesse, mille tegevus on ajendatud kliima ja kiirete tehnoloogiliste muutuste pärast tuntavast murest.

Haridus ja töö on selles maailmas lahutatud ametlikest diplomitest. Riiklikud koolid on jäänud teoreetilisteks muuseumideks, mistõttu on noorte peamiseks arenguteeks saanud mitteformaalsed õpivõrgustikud ja P2P-platvormid. Need „vastupanuakadeemiad“ keskenduvad ellujäämisoskustele ja praktilisele innovatsioonile. Majanduslik iseseisvumine saavutatakse läbi ühistute ja vahetuskaubanduse, aga „headele“ töökohtadele on noortel keeruline saada. Seetõttu on enamiku noorte sõltuvus vanematest suur.

Mitteformaalsed kogukonnad on võimalus õppida tegutsema, leida mõttekaaslasi ning katsetada teistsuguseid viise elamiseks ja koos tegutsemiseks, ilma et selleks oleks vaja riigi heakskiitu või valmis institutsionaalset raamistikku. Samas on selline autonoomia üsna habras: see püsib inimeste energia, usalduse ja omavaheliste suhete najal. Kui võrgustik laiali vajub, kaob sageli ka tugi, millele inimene seni toetuda on saanud.

Erik (24), õpivõrgustiku rajaja: „*Me ei oota enam, kuni süsteem meid märkab. Me ehitame oma maailma ise.*“

Erik loobus ülikooliõpingutest teisel kursusel, kui sai aru, et õpitav on tööturul juba aegunud. Koos kümne mõttekaaslasega rajas ta endisesse tööstushoonesse autonoomse õpi- ja töökeskuse. Nad jagavad elamiskulusid, toodavad ise energiat ja pakuvad veebipõhiseid küberkaitse teenuseid globaalsetele klientidele, arveldades kogukonnaühiku põhjal. Eriku jaoks on protestimeelsus peamine autonoomia väljendusvorm. Tal pole riiklikku ravikindlustust ega pensionigarantiid, kuid tal on kindlustunne, et tema võrgustik ei jäta teda hätta.

3.2.4. Stsenaarium 4: isolatsiooni nõiarung

Noori toetavad süsteemid jäävad ajale jalgu × Noorte autonoomia on privileeg

Tabel 6. Kokkuvõte 4. stsenaariumist „Isolatsiooni nõiarung“

Kategooria	Selgitus
Maailma kujunemine	Riiklikud süsteemid on jäänud 2030. aastatel inertseks. See on toimunud just siis, kui muutuste tempo kiirenes. Tehisaru on asendanud paljud tavapärase karjääri alguse töökohad, kuid ümberõppe ja tugimeetmed ei ole järele jõudnud. Vaimse tervise teenuste vajadus on kasvanud, aga rahastus mitte. Piirkondlik ebavõrdsus on süvenenud, kuna ressursid on koondunud suur-linnadesse.
Autonoomia olemus	Autonoomia on näiline, mis tähendab, et õigused on olemas, kuid puuduvad ressursid nende kasutamiseks.
Haridus ja oskused	Kool valmistab noori ette ametiteks, mida pärast õpingute lõppu enam ei eksisteeri. Ümberõppe võimalused on olemas, kuid need on killustunud ja ebaühtlaselt kättesaadavad, linnades paremini, maapiirkondades halvemini.
Töö ja majanduslik iseseisvus	Stabiilsed töökohad on suures osas asendunud amputöödega. Sissetulekud on ebastabiilsed ja sotsiaalkaitse uusi töövorme ei kata. Elukalliduse kasv tähendab, et iseseisvumine lükkub edasi või jääb kättesaamatuks. Noorte majanduslik positsioon sõltub üha enam sellest, mida vanemad on suutnud koguda ja edasi anda.
Sotsiaalne ja kogukondlik mõõde	Kogukonnad on nõrgad ja sotsiaalne kapital kontsentreeritud. Digi-keskkond pakub näilist lähedust, kuid süvendab tegelikku isolatsiooni. Neil, kellel on perekondlik tugi ja sotsiaalne võrgustik, on puhver, teistel ei ole. Põlvkondadevaheline solidaarsus on habras: poliitikas domineerivad vanemate põlvkondade huvid ja noorte hääl jääb kuulmata.
Poliitiline osalus	Formaalne osalus poliitikas on tehnoloogiliselt lihtne, kuid sisuliselt tähenduseta. Noored tunnevad, et otsused tehakse ilma nende ja nende huvide arvel. Osalus avaldub peamiselt reaktiivselt, vihana sotsiaalmeedias ja protestides, kuid kollektiivset jõudu, mis süsteemi muudaks, ei teki. Usaldus institutsioonide vastu on nõrk ja kahaneb veelgi.
Riskid ja pinged	Stsenaariumi sügavaim pingekolle peitub asjaolus, et passiivsus ei ole mitte iseloomujoon, vaid tekkinud süsteemse läbikukkumise tagajärjel. Vaimse tervise probleemid kasvavad, kuid tugi ei jõua kohale. Kihistumine süveneb põlvkonnast põlvkonda, sest vara ja kapital kanduvad edasi nendele, kellel juba on midagi.

2050. aastal väljendub noorte autonoomia peamiselt näiliselt. Formaalne autonoomia on küll olemas, õigused on kirjas ja institutsioonid tegutsevad, kuid reaalne ligipääs haridusele, tööturule ja poliitilisele mõjule on ebaühtlane.

2030. aastatel ei suudetud haridus- ja sotsiaalsüsteemi tehisintellekti pealetungi ja demograafilise kahanemise survet arvestades kaasajastada. Tehnoloogiline areng ei toonud kaasa tegutsemistahte kasvu, vaid süvendas passiivsust. Valitsevaks sai süsteemne apaatia ja killustatus ning noored jäeti oma muredega üksi.

Haridussüsteem on elukauge, koolitades noori ametiteks, mida enam ei eksisteeri. Õppimine on noore jaoks pealesunnitud ja monotoonne kohustus ning iseseisev eneseareng takerdub algoritmide loodud infomürasse. Majanduslik iseseisvumine on enamiku jaoks kättesaamatu unistus: noored elavad vanemate juures sügava täiskasvanueani, sest eluase on kallis ja stabiilsed töökohad asendunud juhuslike, algoritmide suunatud amputöödega. Riik maksab minimaalset kodanikupalka, mis hoiab küll elus, kuid pärsib initsiatiivi ega võimalda iseseisvat elu tegelikult alustada.

Poliitiline osalus on taandunud sotsiaalmeedias avalduvateks vihareaktsioonideks. Noored tunnevad, et mäng on nende sisenemise hetkeks juba läbi saanud ning formaalsed kanalid on eakate valijate kontrolli all. See on negatiivne agentsus: noored suudavad küll protestida või „tühistada“, kuid neil puuduvad platvorm ja oskused midagi uut luua. Tehnoloogia on peamine isolatsiooni allikas. Virtuaalsed keskkonnad pakuvad põgenemisteed hallist reaalsusest, kuid süvendavad sotsiaalset võõrandumist. Kliimakriis tekitab sügavat muret, mis päädib tegutsemise asemel passiivse ja hirmunud ootusega, süvendades tunnet, et kontrolli tuleviku üle ei ole.

Rainer (23), NEET-noor Pärnust: „Ma teen kõik nii, nagu ekraan ütleb, aga ma ei liigu ikkagi paigalt. Tundub, et mäng on juba enne mind läbi saanud.“

Rainer lõpetas rakenduskõrgkooli erialal, mille tööülesanded tehisintellekt pool aastat hiljem üle võttis. Nüüd elab ta oma lapsepõlvkodus, täites aeg-ajalt platvormidel lihtsaid andmesisestuse ülesandeid, et maksta oma digiteenuste tellimuste eest. Ta ei käi valimas, sest ei usu, et ükski erakond tema olukorda mõistaks. Tema n-ö kogukond piirdub anonüümsete mängukaaslastega virtuaalruumis. Raineri autonoomia on näiline: ta valib igapäevaselt avataride ja mängustrateegiade vahel, kuid ei suuda langetada ühtegi otsust, mis muudaks tema tegelikkuse sotsiaalset või majanduslikku seisust. Tema jaoks on tulevik hall mass sündmusi, mille üle tal puudub igasugune kontroll.

3.2.5. Stsenaariumide riskide ja võimaluste võrdlus

Tabel 7. Stsenaariumide riskid ja võimalused

Stsenaarium	Võimalused	Riskid
Hästi õlitatud kellavärk	Riiklikult tagatud stabiilsus ja sotsiaalne turvatunne loovad prognoositava keskkonna iseseisvumiseks, vähendades iseseisva elutee algusega kaasnevaid riske ja struktuurset ebavõrdsust.	Süsteemne ülehooldatus ja andmepõhine suunamine võivad pärssida noorte individuaalset algatusvõimet ning muuta enesemääramise pigem institutsionaalselt juhitud protsessiks kui vabaks valikuks.
Iga noor on platvorm	Piirideta ligipääs globaalsetele platvormidele- võrgustikele ning paindlikud tegutsemisvormid annavad häid eneseteostuse võimalusi aktiivsematele ja heade eeldustega noortele.	Sotsiaalse turvavõrgu nappus ja vastutuse täielik individualiseerimine tekitavad püsivat ebakindlust ning süvendavad lõhet erineva digitaalse ja sotsiaalse kapitaliga noorte vahel.
Solidaarsed isetegijad	Tugev kogukondlik sidusus ja kollektiivne tegutsemisvõime loovad tähendusrikkaid alternatiivseid toetusstruktuure seal, kus riiklikud süsteemid on kaotanud oma asjakohasuse.	Noored peavad kandma ebaõiglaselt suurt vastutust ühiskondlike probleemide lahendamisel.
Isolatsiooni nõiaring	Süsteemne kriis võib toimida väärtushinnangute muutumise ja vaimse tervise tähtsuse teadvustamise katalüsaatorina, sundides ühiskonda otsima väljapääsu pikaajalisest stagnatsioonist.	Laiaulatuslik apaatia ning võõrandumine riigist ja ühiskonnast tekitavad olukorra, kus noortel puuduvad nii ressursid kui ka motivatsioon ühiskonnas aktiivselt osaleda, süvendades põlvkondadevahelist lõhet.

4. Horisondiseire ja stsenaariumide järelused

Formaalne autonoomia ei taga iseseisvat tegutsemisvõimet (agentsust)

Eesti noortel on rohkem õigusi ja valikuid ning parem ligipääs haridusele ja osalusele kui eales varem, kuid see ei tähenda, et nad suudaksid neid võimalusi ka kasutada. Näiteks ei paranda kõrge teadmiste tase tegutsemisvõimet, suurenenud valikuvabadus ei vähenda toimetulekuraskusi ja NEET-noorte osakaal püsib stabiilsena hoolimata poliitikamuudatustest. Noorte autonoomiat ei näita seega ainult formaalne autonoomia ehk nende õiguste ja valikute rohusus ning piisavalt hea ligipääs haridusele, tööturule ja osalusele. Horisondiseire keskne järelus on, et formaalne autonoomia ei muutu iseenesest agentsuseks ehk võimeks oma võimalusi tegelikult kasutada ja oma elu suunda mõjutada.

See tähendab, et poliitikakujundamises ei piisa üksnes ligipääsu suurendamisest, vaid oluline on hinnata, kas noored suudavad neile pakutud võimalusi ka tegelikult kasutada. Vaja on hinnata, kas Eesti noortepoliitika suurendab ainult õigusi ja ligipääsu või tagab ka tugimeetmed noorte tegeliku tegutsemisvõime parandamiseks. Näiteks tuleb tähelepanu pöörata sellele, kas haridus, noorsootöö, tööturumeetmed ja osalusvormid arendavad noortes enesejuhtimist, otsustusoskust, finantskirjaoskust, vaimset vastupidavust ning usku, et nende tegudel on mõju.

Ebavõrdsus kujundab noorte autonoomia taset

Horisondiseire põhjal ei saa noorte autonoomiat käsitleda lahus noorte elu raamivast struktuurset ebavõrdsusest. See ei tähenda, et kehvema taustaga noored oleksid vähem võimelised otsuseid langetama, oma elukäiku suunama ja ühiskonnas tegutsema. Küsimus on pigem selles, millistes tingimustes nende autonoomia kujuneb ja kui suur on nende otsustega kaasnev risk.

Perekondlik taust, elukoht, emakeel, tervis, haridustee ja majanduslik olukord mõjutavad seda, milliseid võimalusi noor üldse märkab, millistele ressurssidele ta ligi pääseb ja kui palju tuge tal oma valikute elluviimiseks on. Aruandes käsitletud trendid näitavad, et need erinevused ilmnevad nii hariduse, tööturule sisenemise, vaimse

tervise, digipädevuse, osalusvõimaluste ja majandusliku iseseisvumise valdkondades. Seetõttu ei ole ebavõrdsus noorte autonoomia kõrvalteema, vaid üks keskseid tingimusi, mille kaudu autonoomia kas avardub või kitseneb. Noor, kellel on perekonna tugi, toimivad võrgustikud ja rahaline turvatunne, saab rohkem katsetada, eksida, suunda muuta ja pikemat plaani kujundada. Noor, kellel sellist tuge ei ole, võib teha samaväärselt iseseisvaid otsuseid, kuid tema valikutega kaasneb sageli suurem ajaline, rahaline ja emotsionaalne surve.

Seetõttu ei piisa noorte autonoomia toetamisel ainult uute võimaluste loomisest. Kui poliitika keskendub üksnes ligipääsule, näiteks hariduskohtadele, tööturumeetmetele, osalusvormidele või noori puudutavale infole, võib osa noori jääda endiselt olukorda, kus nad peavad samu võimalusi kasutama oluliselt suurema riskiga. Autonoomiat toetav poliitika peab seega tegelema ka otsustamistingimuste parandamisega ja pöörama tähelepanu võimalusele oma valikute suhtes ümber mõelda. See hõlmab tugivõrgustike arendamist ning vaimse tervise ja nõustamise teenuste kättesaadavuse parandamist. Majanduslikku puhveraega tuleb suurendada ning toetada noori, kellel puudub kodust või kogukonnast tulenev tagala.⁷⁸

Vaimne tervis on autonoomia eeldus, mitte eraldiseisev valdkond

Noorte vaimne tervis ei mõjuta autonoomiat ainult kaudselt, vaid määrab otseselt, kas noor suudab teha haridus-, töö- ja osalemisvalikuid ning neid ka ellu viia. Kui noore psühholoogiline toimetulek on kehv, väheneb tema võime õppida, töötada, suhelda, abi küsida, tulevikku planeerida ja oma elu puudutavaid otsuseid teha.

Horisondiseire näitab, et noorte vaimse tervise probleemid on Eestis laiaulatuslikud. Vähemalt kahenädalasi depressiivseid episoodide on kogunud 45% tüdrukutest ja 23% poistest, üliõpilaste vaimse tervise näitajad on Euroopa võrdluses halvemate seas ning tugiteenuste kättesaadavus ei vasta vajadusele. Probleemi ei saa selgitada ainult individuaalse toimetuleku või tervisekäitumise eripäradega. Noorte vaimset heaolu mõjutavad korraga nii sotsiaalmeediast lähtuv võrdlussurve, majanduslik ebakindlus, mure kliima ja tuleviku pärast kui ka ajavaesus, üksildus ning nõrgad tugivõrgustikud.

⁷⁸ Näiteks ühes Walesi baassissetuleku pilootkatses maksti hooldussüsteemist väljuvatele noortele 24 kuu jooksul pärast 18-aastaseks saamist regulaarset sissetulekut, et toetada nende iseseisvumist ja vähendada üleminekuga seotud majanduslikku ebakindlust. Allikas: Welsh Government (2025). [Basic income pilot for care leavers: About the pilot.](#)

See tähendab, et poliitikakujundamises ei piisa vaimse tervise käsitlemisest üksnes tervishoiusüsteemi teemana. Selle asemel tuleb hinnata, kas noorte vaimse tervise toetamine on lõimitud haridusse, noorsootöösse, tööturuteenustesse ja osalusvormidesse või jääb see eraldiseisvaks teenuseks, milleni jõutakse alles probleemide süvenemisel. Näiteks tuleb tähelepanu pöörata sellele, kas koolis ja huvihariduses märgatakse varaseid ohumärke, kas noortel on lihtne abi küsida, kas õpetajatel ja noorsootöötajatel on oskusi noori toetada ning kas töö- ja õpikeskkonnad pigem parandavad, mitte ei halvenda noorte vaimset vastupidavust.

Lisaks formaalsele osalusele vajavad noored tegelikku mõju otsustusruumis

Noorte osalust ei saa hinnata ainult selle järgi, kas neile on tagatud formaalsed osaluskanalid, näiteks noortevolikogud, konsultatsioonid, küsitlused ja kaasamisüritused. Horisondiseire keskne järeldus on, et oluline osa noorte agentsusest avaldub ka väljaspool institutsioone: digikogukondades, aktivismis, sotsiaalmeedias, omaalgatuslikes liikumistes ja kogukondlikes algatustes. Kõik need osalusvormid kujundavad noorte enesekindlust, väärtushinnanguid, demokraatlikku kultuuri ja kogemust, et nende tegevusel on mõju.

Seetõttu on poliitikakujundamise jaoks oluline siduda formaalsed otsustusprotsessid noorte võimalusega ka tegelikult mõju avaldada. Tõeline kaasamine tähendab olukorda, kus noorte sisendil on selge teekond otsusteni, noortele antakse tagasisidet nende ettepanekute kasutamise kohta ning nad saavad mitte ainult arvamust avaldada, vaid ka probleeme sõnastada, lahendusi kujundada ja tulemusi hinnata. Vastasel juhul tekib noortepesu risk: noori kasutatakse otsustusprotsessis nähtavuse või legitiimsuse loomiseks, kuid nende panus ei muuda otsuseid ega seisne tegeliku vastutuse jagamises. Seetõttu ei piisa poliitikakujundamises ainult formaalsete osalusvõimaluste pakkumisest. Noortevolikogud ja konsultatsioonid on seni olnud peamine noorte kaasamise viis, ent kui noorte tegelik agentsus kujuneb digikogukondades, omaalgatuslikes liikumistes ja kogukondlikes projektides, siis peaks poliitika kujundamine minema ise noortele lähemale, mitte ootama, et noored formaalsete kanalite juurde tuleksid.

Esiteks tuleb hinnata, kas Eesti noorte osalusmehhanismid kasvatavad noorte tegelikku mõju või jäävad peamiselt formaalse kaasatuse tasandile. Näiteks tuleb tähelepanu pöörata sellele, kas kool, noorsootöö, kohalik omavalitsus ja riiklik poliitikakujundamine loovad noortele järjepidevaid võimalusi demokraatliku kultuuri

harjutamiseks – oma seisukohtade kujundamiseks, teistega läbi rääkimiseks, otsuste mõjutamiseks ja vastutuse võtmiseks. Teiseks tuleb mõelda, kuidas noori nende endi kanalite ja aruteluviiside kaudu kaasata, näiteks kogudes arvamusi kogukondade endi juures, tunnustades omaalgatuslikke projekte ametliku otsustusprotsessi sisendina või võimaldades isetekkelistel noortekogukondadel eelarve kujundamises kaasa rääkida

Digitaliseerimine ja tehisaru kujundavad autonoomiat uuel viisil

Tuleviku noored on juba sünnipäraselt digitaalses maailmas tegutsejad: nende õppimine, suhted, eneseväljendus, töötasingud, tarbimine ja ühiskondlik osalus toimuvad suurel määral veebis. Horisondiseire keskne järeldus on, et digikeskkond ei ole noorte jaoks eraldi eluvaldkond, vaid autonoomia kujunemise peamine keskkond. See avardab ligipääsu teadmistele, kogukondadele, eneseväljendusele ja tööturule, kuid samal ajal muudab ka seda, kes või mis noorte valikuid suunab.

Digitaalses keskkonnas ei tähenda ligipääsu olemasolu veel iseseisvat tegutsemisvõimet ehk agentsust. Noor võib olla pidevalt teistega ühenduses, informeeritud ja nähtav, kuid tema tähelepanu, infovälja, enesehinnangut, töövõimalusi ja osalust võivad tugevalt mõjutada platvormid, algoritmid ja tehisaru. Seetõttu ei seisne digiajastul autonoomia mitte ainult selles, kas noorel on ligipääs tehnoloogiale, vaid selles, kas ta suudab digikeskkonnas teadlikult tegutseda, oma tähelepanu juhtida, infot kriitiliselt hinnata, tehisaru kasutada ning mõista, millal tema valikuid kujundavad nähtamatud tehnoloogilised süsteemid.

See tähendab, et poliitikakujundamises tuleb digipädevust käsitleda noorte autonoomia keskse osana, mitte ainult tehnilise oskusena. Tuleb hinnata, kas Eesti haridus-, noorsootöö-, tööturu- ja osaluspoliitika valmistab noori ette eluks, kus otsuseid, suhteid, teadmisi ja töövõimalusi kujundavad üha enam platvormid ja tehisaru. Näiteks tuleb tähelepanu pöörata sellele, kas lasteaed ja kool arendavad tehnoloogia kasutamise oskuse kõrval ka allikakriitilisust, tähelepanu juhtimist, digihügieeni, tehisaru mõistmist, andmeteadlikkust ning oskust osaleda digitaalses avalikus ruumis viisil, mis suurendaks noore iseseisvalt tegutsemise võimet. Samuti tuleb õppida teiste riikide kogemusest digikasutuse eapiiride kehtestamisel ning arutada mõistlike eapiiride kehtestamise üle ka Eestis.

Geopoliitilised pinged toovad esile põlvkondadeülese tasakaalu küsimuse

Geopoliitiliste pingete kasv ja kaitsekulude suurenemine mõjutavad noorte autonoomiat nii otseselt kui ka kaudselt. Ühelt poolt kujundab julgeolekuolukord noorte tulevikuplaane: ajateenistus mõjutab noorte meeste haridustee ja karjäärivalikute ajastust, ebakindlus võib edasi lükata pere loomist või mõjutada elukoha valikut. Teiselt poolt mõjutavad kaitsekulud riigi pikaajalist investeerimisvõimet haridusse, noorsootöösse, vaimse tervise tugisüsteemidesse ja tööturule sisenemise toetamisse.

Horisondiseirest ei järeldu, et julgeolek ja noortepoliitika oleksid omavahel vastuolus. Pigem on küsimus selles, kas lühiajalist turvalisust tugevdatakse viisil, mis säilitab ka pikaajalised arenguinvesteeringud noortes. Kui noorte heaolu, haridus, oskused ja osalus jäävad eelarveotsustes tagaplaanile, võivad praegused julgeoleku kasuks tehtavad valikud vähendada tulevaste põlvkondade tegutsemisvõimet. Sarnaseid arutelusid peetakse üle kogu Euroopa. Näiteks Euroopa Komisjoni 2026. aasta põlvkondadeülese õigluse strateegia rõhutab just seda vaadet: tänased otsused peaksid parandama homseid võimalusi ning hüved ja vastutused peavad olema eri vanuserühmade vahel õiglaselt jagatud.⁷⁹

Ka Eestis tuleks poliitikakujundamises vaadata julgeoleku-, eelarve- ja noortepoliitikat senisest selgemalt põlvkondadeülese õigluse raamistikus. Vaja on hinnata, millised kulud, riskid ja võimalused kaasnevad tänaste otsustega noortele ja tulevastele põlvkondadele. Näiteks tuleb tähelepanu pöörata sellele, kas säilivad investeeringud noorte haridusse, vaimsesse tervisesse, oskustesse ja osalusse ning kas eelarveotsuseid tehes hinnatakse süsteemselt nende pikaajalist mõju põlvkondadevahelisele tasakaalule.

⁷⁹ European Commission (2026). Strategy on intergenerational fairness: Communication from the Commission to the European Parliament, the Council, the European Economic and Social Committee and the Committee of the Regions. https://ec.europa.eu/assets/eac/intergenerational-fairness-communication/intergenerational_fairness_strategy_layout.pdf.

Eesti Tuleviku-uuringute Instituut

Telliskivi 62, 10412 Tallinn

info@etui.ee

www.etui.ee

Arenguseire Keskus

Lossi plats 1a, 15165 Tallinn

arenguseire@riigikogu.ee

www.arenguseire.ee

ARENGUSEIRE KESKUS